The Search of Viciebsk Latgale:

Rethinking a Borderland region from a Transnational perspective

У пошуках Віцебскай Латгаліі: пераасэнсаванне памежжа з транснацыянальнай перспектывы

Meklējot Vitebskas Latgali: robežreģiona pārvērtēšana transnacionālā perspektīvā

Academic Workshop Abstracts

Riga, May 29, 2026

The academic workshop explores an interdisciplinary understanding of the history of Latgale in a broader context, with a specific focus on its period within the Viciebsk Governorate (1772–1917), and its role in shaping cultural, confessional, and national identities on the borderland between present-day Belarus and Latvia.

The primary objective of the workshop is to initiate a scholarly dialogue among researchers from Latvia, Belarus, and Poland in order to conceptualize the phenomenon of Viciebsk Latgale and identify prospects for collaborative research.

ДЗЯРЖАВА І ЭЛІТЫ • I • VALSTS UN ELITES

Д-р Ніна Скеп'ян,
Беларускі інстытут у Празе

Кантакты элітаў ВКЛ з Лівоніяй у святле дыпламатычнай перапіскі першай паловы XVI стагоддзя

У прапанаваным дакладзе праз аналіз дыпламатычнай перапіскі палітычных эліт Вялікага Княства Літоўскага (Гаштольды, Радзівілы) разглядаецца латгальскі рэгіён як функцыянальная памежная зона, у якой адбывалася практычная рэалізацыя палітычных рашэнняў і фармаваліся рознаўзроўневыя кантакты з Лівоніяй. Аснову даследавання складаюць матэрыялы серыі *Elementa ad fontium editiones* (у першую чаргу *Documenta ex Archivo Regiomontano*), а таксама *Akten und*

Dr. Nina Skepjan,
Baltkrievijas institūts Prāgā

Lietuvas Lielkunigaitijas elites kontakti ar Livoniju 16. gs. pirmās puses diplomātiskās sarakstes gaismā

Piedāvātajā referātā, analizējot Lietuvas Lielkunigaitijas politiskās elites diplomātisko saraksti (Goštauti, Radvili), Latgales reģions tiek aplūkots kā funkcionāla pierobežas zona, kurā norisinājās politisko lēmumu praktiskā īstenošana un veidojās dažāda līmeņa kontakti ar Livoniju. Pētījuma pamatā ir sērijas *Elementa ad fontium editiones* materiāli (pirmkārt, *Documenta ex Archivo Regiomontano*), kā arī *Akten und Rezesse der livländischen Stände, Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch* un *Polockas grāmatas*

Rezesse der livländischen Stände, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch* і *Полацкія граматы XIII – пачатку XVI ст.* Спалучэнне гэтых крыніц дазваляе супаставіць узровень палітычнай камунікацыі эліт з лакальнай практыкай памежнага ўзаемадзеяння.

У дыпламатычнай перапісцы Лівонія выступае як адзіная палітычная прастора (*Livonia*), аднак канкрэтнае функцыянаванне гэтай прасторы лакалізуецца ў яе ўсходняй частцы – латгальскім рэгіёне (Dünaburg, Rositten, Ludsen). Менавіта тут адбываюцца памежныя канфлікты, кантроль за рухам людзей і тавараў і практычная рэалізацыя дыпламатычных рашэнняў. Асаблівую ролю ў гэтых працэсах адыгрывалі вышэйшыя палітычныя эліты ВКЛ, чыя дзейнасць разгортвалася праз лакальныя сеткі. Напрыклад, у перапісцы Альберта Прускага з прадстаўнікамі палітычнай эліты ВКЛ – у тым ліку з Альбертам Гаштольдам, віленскім ваяводам і канцлерам, закранаюцца пытанні рэгулявання межаў, узаемадзеяння з лівонскім бокам і кантролю над памежнымі тэрыторыямі. У рашэннях і абмеркаваннях лівонскіх станаў рэгулярна фігуруюць пытанні бяспекі памежных тэрыторый, узаемадзеяння з суседнімі землямі ВКЛ і кантролю над замкамі і шляхамі камунікацыі. Хоць латгальскі рэгіён не заўсёды вылучаецца як асобная адзінка, менавіта ўсходняя частка Лівоніі выступае як зона найбольш інтэнсіўных кантактаў і канфліктаў.

(13.gs. – 16.gs. sākums). Šo avotu apvienojums ļauj pretstatīt elites politiskās komunikācijas līmeni lokālajai pierobežas mijiedarbības praksei.

Diplomātiskajā sarakstē Livonija parādās kā vienota politiskā telpa (*Livonia*), taču šīs telpas konkrētā funkcionēšana lokalizējas tās austrumu daļā – Latgales reģionā (Dünaburg, Rositten, Ludsen). Tieši šeit norisinās robežkonflikti, cilvēku un preču kustības kontrole, kā arī diplomātisko lēmumu praktiskā realizācija. Īpaša loma šajos procesos bija Lietuvas Lielkunigaitijas augstākajai politiskajai elitei, kuras darbība izvērsās caur lokālajiem tīkliem. Piemēram, Prūsijas Alberta sarakstē ar Lietuvas Lielkunigaitiju politiskās elites pārstāvjiem – tostarp Viļņas vaitaiti un kancleru Albertu Goštautu – tiek skarti jautājumi par robežu regulēšanu, mijiedarbību ar Livonijas pusi un kontroli pār pierobežas teritorijām. Livonijas kārtu lēmumos un diskusijās regulāri figurē jautājumi par pierobežas teritoriju drošību, sadarbību ar kaimiņos esošajām Lietuvas Lielkunigaitijas zemēm un kontroli pār pilīm un komunikācijas ceļiem. Lai gan Latgales reģions ne vienmēr tiek izdalīts kā atsevišķa vienība, tieši Livonijas austrumu daļa kalpo kā intensīvāko kontaktu un konfliktu zona.

Reģiona "neredzamību" diplomātiskajā valodā kompensē lokālā līmeņa materiāli. Polockas grāmatās Latgales telpa parādās kā konkrēti lokalizēta pierobeža, kurā darbojas Polockas vietvalži, bajāri un pilsētnieki. Tā, piemēram, 15.gs. vidus dokumentos fiksēti konflikti saistībā

Гэтая “нябачнасць” рэгіёна ў дыпламатычнай мове кампенсуецца матэрыяламі лакальнага ўзроўню. У *Полацкіх граматах* латгальская прастора паўстае як канкрэтна лакалізаванае памежжа, у якім дзейнічаюць полацкія намеснікі, баяры і мяшчане. Так, у дакументах сярэдзіны XV ст. зафіксаваны канфлікты, звязаныя з канфіскацыяй тавараў полацкіх купцоў і абмежаваннямі гандлю, што выклікала патрабаванні да лівонскага магістра вярнуць маёмасць і забяспечыць свабодны рух купцоў. У іншым выпадку полацкі бок патрабуе прыцягнення да адказнасці комтура Дынабурга (Dünaburg), што дазваляе непасрэдна лакалізаваць канфлікт у межах латгальскага рэгіёна.

Такім чынам, супастаўленне дыпламатычнай перапіскі і лакальных актаў дазваляе вылучыць двухузроўневую мадэль функцыянавання кантактаў: з аднаго боку – узровень вышэйшых палітычных эліт, з другога – узровень памежнай адміністрацыйнай і сацыяльнай практыкі. У гэтай сістэме Латгалія выступае як ключавы рэгіён, праз які палітычныя рашэнні трансфармаваліся ў канкрэтныя формы ўзаемадзеяння. Менавіта таму яе варта разглядаць не як пасіўную перыферыю, а як структурна значны элемент і актыўную прастору, дзе перасякаліся інтарэсы ВКЛ і Лівоніі, а дыпламатычныя дамоўленасці набывалі сваё рэальнае сацыяльна-эканамічнае вымярэнне.

ar Polockas tirgotāju preču konfiskāciju un tirdzniecības ierobežojumiem, kas rosināja Livonijas mestram atdot īpašumu un nodrošināt brīvu tirgotāju kustību. Citā gadījumā Polockas puse pieprasa saukt pie atbildības Dinaburgas komturu, kas ļauj tieši lokalizēt konfliktu Latgales reģiona robežās.

Tādējādi diplomātiskās sarakstes un lokālo aktu salīdzinājums ļauj izdalīt divlīmeņu kontaktu funkcionēšanas modeli: no vienas puses – augstākās politiskās elites līmeni, no otras – pierobežas administratīvās un sociālās prakses līmeni. Šajā modelī Latgales reģions parādās kā galvenā zona, kurā notiek politisko lēmumu transformācija konkrētās mijiedarbības formās. Tieši tāpēc tas būtu jāuztver nevis kā perifērija, bet gan kā aktīvs un strukturāli nozīmīgs elements kontaktu sistēmā starp Lietuvas Lielkunigaitiju un Livoniju. Tas ļauj aplūkot Latgali nevis kā Livonijas perifēriju, bet gan kā aktīvu pierobežas telpu, kurā krustojās Lietuvas Lielkunigaitijas un Livonijas struktūru intereses, bet augstākās politiskās elites kontakti ieguva specifisku sociālekonomisko dimensiju.

Д-р Эдвардс Селішка,
Латвійскі ўніверсітэт

Пазіцыя інфлянцкай і віцебскай шляхты адносна гегемоніі Сапегаў у Вялікім Княстве Літоўскім (1683–1700)

Перыяд 1683–1700 гг. у гісторыі Рэчы Паспалітай – гэта час так званай гегемоніі Сапегаў, калі названы род атрымаў беспрэцэдэнтны ўплыў у Вялікім Княстве Літоўскім, кантралюючы як яго войска, так і дзяржаўны скарб. Адначасова канец XVII ст., час пасля Андрусаўскага перамір'я з Расіяй (1667 г.), стаў новым этапам для шляхты, чые землі межавалі з Маскоўскай дзяржавай. Гэта закранула як інфлянцкую (Латгалія), так і віцебскую шляхту.

Жыхары Інфлянтаў, частка якіх была нашчадкамі лівонцаў, што захавалі лаяльнасць Рэчы Паспалітай, пачалі інтэнсіўна ўключацца ў палітычнае жыццё дзяржавы асабліва пасля 1677 г., калі са стварэннем Інфлянцкага ваяводства быў прынамсі часткова вырашаны іх юрыдычны статус. Ён быў няпэўным з канца 1620-х гг., калі Швецыя страціла большую частку Задзвінскага княства (*Pārdaugavas hercogiste*). Віцебскае ваяводства пасля далучэння большай часткі Смаленскага ваяводства да Расіі стала новай радзімай для смаленцаў-эмігрантаў (Аршанскі павет).

Dr.hist. Edvards Seliška,
Latvijas Universitātes

Inflantijas un Vitebskas šļahta nostāja attiecībā pret Sapiehu hegemoniju Lietuvas lielkņazistē (1683–1700)

1683.–1700. gads Polijas-Lietuvas vēsturē ir t.s. Sapiehu hegemonijas laiks, kad minētā dzimta ieguva bezprecedenta ietekmi Lietuvas lielkņazistē, kontrolējot gan tās armiju, gan valsts kasi. Vienlaikus 17. gadsimta nogale pēc Andrusovas pamiera noslēgšanas (1667) iezīmēja jaunu posmu Inflantijas (Latgales) un Vitebskas vojevodisti muižniecībai, kuras īpašumi robežojās ar Krievijas caristi.

Inflantijas muižniecība, ko daļēji veidoja Žečpospoļitai lojālo livoniešu pēcteči, valsts politiskajā dzīvē aktīvāk iekļāvās pēc 1677. gada. Līdz ar Inflantijas vojvodistes izveidi tika rasts risinājums to juridiskajam statusam, kas bija palicis neskaidrs kopš 17. gadsimta 20. gadu beigām, kad Zviedrija iekaroja lielāko daļu Pārdaugavas hercogistes teritorijas. Līdz ar Smoļenskas vojevodistes teritoriju zaudēšanu Krievijai Vitebskas vojvodiste, tostarp Oršas apriņķis, funkcionēja kā patvēruma vieta Smoļenskas poļu muižniecības (*šļahtas*) kopienai, veicinot tās tālāku integrāciju reģionā.

Līdz ar to abu vojevodistu muižniecībai tūlīt pēc notikušajām pārmaiņām iekšpolitiski bija jādefinē sava

У сувязі з гэтым шляхта абодвух ваяводстваў адразу пасля перамен павінна была пачаць вызначацца ў сваёй унутрыпалітычнай пазіцыі адносна дамінавання Сапегаў. Для жыхароў Інфлянтаў, як для адносна новых удзельнікаў дзяржаўнай палітыкі, было вельмі важна забяспечыць свае пазіцыі на дзяржаўным узроўні. Таму было важна захоўваць баланс паміж рознымі гульцамі на палітычнай арэне: Сапегамі, іх апанентамі, такімі як Радзівілы (з якімі ў жыхароў Інфлянтаў была шматгадовая традыцыя кліенцкіх адносін), і прыхільным да Інфлянтаў манархам Янам III Сабескім (кіраваў у 1673–1696 гг.).

Адначасова гэта патрабавала добрай інтуіцыі для хуткай пераарыентацыі, калі баланс сіл рэзка змяняўся – ад прасапегаўскай пазіцыі да падтрымкі праціўнікаў Сапегаў. Гэты падыход цікава параўнаць з падыходам віцебскай шляхты, якая мела складаныя адносіны з Сапегамі, улічваючы як знаходжанне ў ваяводстве маёнткаў роду Радзівілаў (Невель), так і зменлівыя адносіны з Сапегамі роду Крышпінаў-Кіршэнштэйнаў, які адыгрываў важную ролю ў Віцебскім ваяводстве і ў палітычнай гісторыі Інфлянтаў гэтага часу.

pozīcija attiecībā uz Sapiehu dzimtas dominējošo ietekmi. Inflantiešiem, kā valsts politikas relatīviem jaunpienācējiem, bija ļoti būtiski nodrošināt savas pozīcijas valsts līmenī. Tādējādi bija būtiski rast līdzsvaru starp dažādiem politiskās arēnas dalībniekiem: Sapiehu dzimtu, viņu oponentiem – piemēram, Radziviliem (ar kuriem Inflantijas muižniecībai bija gadu desmitiem ilga klientārajām attiecībām raksturīga tradīcija) – un monarhu Janu III Sobieski (valdīja 1674–1696), kurš pret inflantiešiem izturējās labvēlīgi.

Politiskā konjunktūra pieprasīja spēju operatīvi pārorientēties, mainoties spēku līdzsvaram starp Sapiehu atbalstītājiem un viņu pretiniekiem. Šo pozicionēšanos ir lietderīgi salīdzināt ar Vitebskas muižniecības rīcību, kuras sarežģītās attiecības ar Sapiehām noteica gan Radzivilu dzimtas īpašumu (piemēram, Neveļas) atrašanās vojevodistē, gan Krišpinu-Kiršenšteinu dzimtas ietekme. Pēdējai bija būtiska loma ne vien Vitebskas vojevodistē, bet arī Inflantijas politiskajos procesos, turklāt tās attiecības ar Sapiehām bija mainīgas.

Д-р Генрых Сомс,
Даўгаўпілскі ўніверсітэт

Мясцовае кіраванне ў латвійскіх паветах Віцебскай губерні: 1861–1917

Пасля скасавання прыгоннага права ў Расіі 19 лютага 1861 г. у Латгаліі (на латышскіх тэрыторыях Віцебскай губерні – Дзвінскі, Рэжыцкі, Люцынскі паветы) было заснавана сялянскае валасное самакіраванне. У Латгаліі кожны селянін павінен быў быць прыпісаны да нейкай воласці. Асаблівасцю Латгаліі было тое, што сяляне маёнткаў, фальваркаў ці іншых тэрыторый, аб'яднаных у адну воласць, захоўвалі пэўныя функцыі самакіравання на сваёй зямлі і пасля ліквідацыі прыгоннага права. Фармавалася своеасаблівае двухузроўневае самакіраванне: сельскія грамады і воласць, якая аб'ядноўвала сялян некалькіх маёнткаў. Сельская грамада (паняцце не тоеснае словам "вёска" ці "сяло", што часам сустракаюцца ў гістарычнай літаратуры) складалася з сялян, якія пражывалі на землях, што належалі аднаму памешчыку. Гэта маглі быць цэлыя сёлы, вёскі, іх часткі або асобныя паселішчы – дамы, хутары. Некалькі такіх грамадаў утваралі воласць.

Органамі валаснога кіравання былі валасны сход, валасны старшыня і праўленне. У валасным сходзе ўдзельнічалі выбраныя службовыя асобы, сельскія

Dr.hist. Henrihs Soms,
Daugavpils Universitātes

Pagastu pārvalde Vitebskas guberņas latviešu apriņķos: 1861–1917

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Krievijas impērijā 1861. gada 19. februārī Latgalē (Vitebskas guberņas latviešu apriņķos – Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas) tika nodibināta zemnieku kārtas pagasta pašvaldība. Latgalē katram zemniekam bija jābūt piederīgam pie konkrētas pagasta kopienas. Reģionam raksturīga īpatnība bija divpakāpju pašvaldības sistēmas izveide: vienā pagastā apvienoto muižu vai folverku zemnieki saglabāja lokālas pašpārvaldes funkcijas savas muižas ietvaros. Šo sistēmu veidoja lauku sabiedrības (seļskoje obščestvo) un pagasts (volostj), kas apvienoja vairāku muižu zemniekus. Lauku sabiedrību veidoja viena muižnieka īpašumā esošie zemnieki – tie varēja būt ciemi, sādžas vai atsevišķas viensētas. Vairākas šādas sabiedrības kopā veidoja pagasta administratīvo vienību.

Pagasta pārvaldes struktūru veidoja pagasta sapulce, pagasta vecākais un valde. Pagasta sapulces sastāvā ietilpa vēlētās amatpersonas un saimnieku pilnvarotie pārstāvji — desmitnieki, kurus ievēlēja pēc principa: viens pārstāvis no desmit saimniecībām. Kalpi un babuļnieki deleģēja vienu pārstāvi no 20 cilvēkiem. Pagasta sapulce vēlēja pagasta amatvīrus un tiesnešus, gādāja par visa pagasta vajadzībām

дзесятнікі (ад 10 двароў – адзін). Батракі і беззямельныя сяляне дэлегавалі аднаго прадстаўніка ад 20 чалавек. Валасны сход абіраў валасных службовых асоб і суддзяў, клапаціўся пра патрэбы і гаспадарку ўсёй воласці, пра школы, вызначаў і размяркоўваў падаткі і павіннасці, назіраў за дзейнасцю службовых асоб і г.д. Валасны старшыня быў кіраўніком воласці, якому падпарадкоўваліся старасты. Валасны старшыня ў межах сваёй воласці выконваў паліцэйскія абавязкі, склікаў сход, выконваў яго рашэнні, вёў падатковыя справы, кіраваў валасной маёмасцю, казной і выконваў іншыя функцыі. Валасны старшыня разам са старастамі і сваімі памочнікамі складалі валасное праўленне (валасную кантору), якое вырашала бягучыя справы. У 1880 г. у Латгаліі была 51 воласць (у Дзвінскім павеце – 16, Люцынскім – 16, Рэжыцкім – 19), у якіх было аб'яднана 232 сельскія таварыствы (у Дзвінскім – 96, Люцынскім – 66 і Рэжыцкім – 70). Асаблівасцю Латгаліі былі буйныя воласці са значнай колькасцю насельніцтва, таму ствараліся новыя воласці. Гэты працэс працягваўся аж да 1940 г.

Функцыянаванне валаснога кіравання ў Латгаліі ў навуковай літаратуры даследавана мала. Не створаны таксама і спіс валасных старшынь. З гэтага пункту гледжання актуальным з'яўляецца пытанне звароту да архіўных звестак і юрыдычных дакументаў, якія звязаны з Віцебскай губерняй.

un saimniecību, par skolām, noteica un sadalīja nodokļus un klaušas, pārraudzīja amatvīru darbību utt. Pagasta vecākais (*staršina*) bija pagasta priekšnieks, kura pakļautībā bija stārasti. Pagasta vecākais pildīja administratīvās un policijas funkcijas, nodrošinot pagasta sapulces darbību un lēmumu realizāciju. Tāpat pagasta vecākais bija atbildīgs par nodokļu administrēšanu, pagasta mantas un finanšu līdzekļu apsaimniekošanu. Pagasta izpildvaru īstenoja valde, kuras sastāvā ietilpa vecākais, viņa palīgi un stārasti. Šī institūcija, kas vēsturiskajos avotos minēta arī kā pagasta kantoris, nodrošināja pašvaldības tekošo lietu kārtošanu un administratīvo nepārtrauktību. 1880. gadā Latgalē bija 51 pagasts (Daugavpils apriņķī – 16, Ludzas – 16, Rēzeknes – 19), kuros bija apvienotas 232 lauku sabiedrībās (Daugavpils apriņķī – 96, Ludzas – 66 un Rēzeknes – 70). Latgales reģionam bija raksturīgas plašas pagastu teritorijas ar ievērojamu iedzīvotāju skaitu, tādēļ tika uzsākta to pakāpeniska sadalīšana un jaunu administratīvo vienību izveide. Šis teritoriālās optimizācijas process turpinājās līdz pat 1940. gadam.

Latgales pagastu pārvaldes darbība zinātniskajā literatūrā līdz šim ir pētīta nepietiekami, turklāt vēstures zinātnē nav apkopoti pilnīgi pagasta vecāko saraksti. Tādēļ ir nepieciešams pievērsties Vitebskas guberņas arhīvu liecībām un juridisko dokumentu analīzei, kas ļauj rekonstruēt pašvaldību funkcionēšanas mehānismus un to personālsastāvu.

Мгр. Улдыс Ванагс,
Латвійскі нацыянальны архіў Латвійскі дзяржаўны гістарычны архіў

Прававая асаблівасць Латгаліі на пачатку XX стагоддзя

Латгалія дагэтуль лічыцца найменш даследаваным гістарычным рэгіёнам Латвіі, а таксама адным з самых своеасаблівых нароўні з Ліўскім берагам. У гістарыяграфіі назіраецца тэндэнцыя інтэрпрэтаваць гэты рэгіён у межах розных нацыянальных наратываў: у Латвіі і Расіі ён часта разглядаецца як частка расійскай прасторы, у Беларусі падкрэсліваецца ўдзельная вага беларускага насельніцтва, а ў Польшчы ўспрымаецца як частка гістарычнай спадчыны Рэчы Паспалітай. Гэтыя погляды часткова абгрунтаваныя, але няпоўныя. Даклад прапануе разгледзець Латгалію як унікальную гістарычную і прававую з’яву ў рэгіёне, спецыфіка якой захоўвалася аж да 1919 г.

У аснове даследавання ляжыць здагадка, што для разумення гістарычных працэсаў рэгіёну недастаткова кіравацца дамінуючымі палітычнымі ці грамадскімі ўяўленнямі. Істотнае значэнне маюць лакальныя звычаі і прававое рэгуляванне. У адрозненне ад сучаснага прававога мыслення, дзе дамінуе прыярытэт актуальнага закона і перарыванне пераемнасці нормаў, да 1919 г.

Mg. Uldis Vanags,
Latvijas Nacionālais arhīva
Latvijas valsts vēstures arhīva

Latgales tiesiskā savdabība 20. gadsimta sākumā

Latgale arvien ir uzskatāma par vismazāk pētīto vēsturisko Latvijas novadu, kā arī par vienu no vissavdabīgākajiem līdzās Lībiešu krastam. Historiogrāfijā vērojama tendence šo reģionu interpretēt dažādu nacionālo naratīvu ietvaros: Latvijā un Krievijā tas bieži tiek skatīts kā Krievijas telpas daļa, Baltkrievijā uzsvērts baltkrievu iedzīvotāju īpatsvars, savukārt Polijā – kā Polijas–Lietuvas vēsturiskā mantojuma sastāvdaļa. Šie skatījumi ir daļēji pamatoti, taču nepilnīgi. Referāts piedāvā aplūkot Latgali kā unikālu tiesiski vēsturisku parādību reģionā, kuras specifika saglabājas līdz pat 1919. gadam.

Pētījuma pamatā ir pieņēmums, ka reģiona vēsturisko procesu izpratnei nepietiek ar dominējošajiem politiskajiem vai sabiedriskajiem priekšstatiem. Būtiska nozīme ir lokālajām paražām un tiesiskajam regulējumam. Atšķirībā no mūsdienu tiesiskās domāšanas, kur dominē aktuālā likuma prioritāte un normu pēctecības pārtraukšana, līdz 1919. gadam tiesību kolīzijas bieži tika risinātas, balstoties uz vēsturiski uzkrātu monarhisku leģitimitāti.

прававыя калізіі часта вырашаліся, грунтуючыся на гістарычна назапашанай манархічнай легітымнасці.

У выпадку Латгаліі яшчэ ў пачатку XX ст. захоўваецца шматслойная прававая спадчына, якая ўключае не толькі нарматыўныя акты Расійскай імперыі і рэлікты заканадаўства Рэчы Паспалітай, але і элементы эпохі Лівонскай канфедэрацыі. Гэтая нарматыўная шматслойнасць стварае ўнікальнае прававое асяроддзе, якое не мае прамых аналагаў у іншых рэгіёнах.

Асабліва значнай крыніцай з'яўляюцца нарматыўныя акты вышэйшага ўзроўню, падпісаныя манархам, у якіх сустракаецца фармулёўка "латышскія паветы Віцебскай губерні". Гэта пацвярджае, што нават у межах імперыі прызнавалася адміністрацыйная і этнічная самабытнасць гэтай тэрыторыі.

На рубяжы стагоддзяў Латгалія перажывае імклівыя змены, аднак захоўваюцца і спецыфічныя рысы. У Дзвінскім павеце існуюць асобныя спісы латышскіх выбаршчыкаў у Дзяржаўную думу Расійскай імперыі; выкарыстоўваюцца адзіныя з іншымі рэгіёнамі Латвіі бланкі перапісу насельніцтва; у жандармерыі існуе спецыяльная пасада для працы ў "латышскіх паветах". Тэрытарыяльна варта вылучыць і феномен Грывы, якая, будучы цесна звязанай з Даўгаўпілсам, адміністрацыйна ўваходзіла ў склад Курляндскай губерні.

Спецыфіка Латгаліі выяўляецца і ў сферы прыватнага права, у тым ліку ў рэгуляванні саслоўнага

Latgales gadījumā vēl 20. gadsimta sākumā saglabājas daudzslāņains tiesiskais mantojums, kas ietver ne tikai Krievijas impērijas normatīvos aktus un Rečpospoļitas reliktus, bet arī Livonijas konfederācijas laikmeta elementus. Šī normatīvā slāņainība veido unikālu tiesisko vidi, kurai nav tiešu analogu citos reģionos.

Īpaši nozīmīgs avots ir augstākā līmeņa normatīvie akti, kurus parakstījis monarhs, kuros sastopams formulējums "Vitebskas guberņas latviešu apriņķi". Tas apliecina, ka arī impērijas ietvaros tika atzīta šīs teritorijas administratīvā un etniskā savdabība.

Gadsimtu mijā Latgale piedzīvo straujas pārmaiņas, tomēr saglabājas arī specifiskas iezīmes. Daugavpils apriņķī pastāv atsevišķi latviešu vēlētāju saraksti Krievijas impērijas Valsts domei; tiek izmantotas vienotas tautas skaitīšanas veidlapas ar pārējiem Latvijas novadiem; žandarmērijā pastāv īpašs amats darbam "latviešu apriņķos". Teritoriāli izceļams arī Grīvas fenomens, kas, būdama cieši saistīta ar Daugavpili, administratīvi ietilpst Kurzemes guberņā.

Latgales specifika izpaužas arī privāttiesību jomā, tostarp kārtu pārstāvniecības un civiltiesisko attiecību regulējumā. Lai gan Krievijas impērija tiecas uz pilnīgu administratīvu un tiesisku unifikāciju, šis process līdz galam netiek īstenots. Līdz ar to Latgale piedāvā unikālu iespēju analizēt impērijas unifikācijas politikas mehānismus ilgtermiņā.

прадстаўніцтва і грамадзянска-прававых адносін. Хоць Расійская імперыя імкнулася да поўнай адміністрацыйнай і прававой уніфікацыі, гэты працэс не быў даведзены да канца. Такім чынам, на прыкладзе Латгаліі можна вывучыць, як дзейнічалі механізмы імперскай уніфікацыі ў доўгатэрміновай перспектыве.

Д.г.н. Віктар Шадурскі,
Уроцлаўскі ўніверсітэт

Верхнядзвінскі раён – Краслаўскі край: выклікі і патэнцыял беларуска-латвійскага памежжа

Тэрытарыяльныя ўтварэнні дзвюх краін, якія маюць дзясяткі кіламетраў агульнай мяжы, сёння падзяляюць напружаныя міждзяржаўныя адносіны і прыналежнасць Беларусі і Латвіі да варагуючых ваенна-палітычных блокаў. Разам з тым два рэгіёны аб’ядноўвае агульная гісторыя, культурныя традыцыі, актыўныя эканамічныя і чалавечыя кантакты, якія развіваліся да жніўня 2020 г., і шмат іншага. Пра вялікі патэнцыял супрацоўніцтва сведчыць гісторыя адносін Краславы і Верхнядзвінска, праз якія праходзяць найважнейшыя транспартныя артэрыі (чыгунка і аўтамабільная дарога), працякае Заходняя Дзвіна–Даўгава. Абедзве тэрыторыі маюць падобную плошчу і колькасць насельніцтва: Верхнядзвінскі раён (плошча 2136 км^2, колькасць насельніцтва (на 1 студзеня 2026 г.) – 17 875 чалавек. Краслаўскі край (плошча – 2289 км^2, насельніцтва (на 2021 г.) – 23 624 чалавекі).

Узаемныя кантакты паміж суседнімі рэгіёнамі, нягледзячы на адрозненне палітычных рэжымаў іх краін, развіваліся па многіх кірунках. Краслаўскі край

Dr. habil. hist. Viktar Shadurski,
Vroclavas Universitāte

Vjerhņadzvinskas rajona un Krāslavas novada starpreģionālo attiecību dinamika: no sadarbības līdz konfrontācijai

Abu valstu teritoriālās vienības, kurām ir desmitiem kilometru gara kopēja robeža, pašlaik šķir saspīlētas starpvalstu attiecības un Baltkrievijas un Latvijas piederība savstarpēji naidīgiem militāri politiskiem blokiem. Vienlaikus abus reģionus vieno kopīga vēsture, kultūras tradīcijas, kā arī aktīvi ekonomiskie un personiskie kontakti, kas attīstījās līdz 2020. gada augustam. Par ievērojamo sadarbības potenciālu liecina Krāslavas un Vjerhņadzvinskas attiecību vēsture – caur šīm pilsētām stiepjas nozīmīgas transporta artērijas (dzelzceļš un autoceļi) un plūst Rietumu Dvina-Daugava. Abām teritorijām ir līdzīga platība un iedzīvotāju skaits: Vjerhņadzvinskas rajons (platība 2136 km^2, iedzīvotāju skaits uz 2026. gada 1. janvāri – 17 875 cilvēki), Krāslavas novads (platība 2289 km^2, iedzīvotāju skaits 2021. gadā – 23 624 iedzīvotāji).

Savstarpējie kontakti starp kaimiņu reģioniem, par spīti to pārstāvēto valstu politisko režīmu atšķirībām, attīstījās daudzos virzienos. Krāslavas novads daudziem baltkrieviem kļuva par "logu" uz Eiropas Savienību, zināšanu un pieredzes avotu teritorijas demokrātiskajā transformācijā,

стаў для многіх беларусаў “акном” у Еўрапейскі саюз, крыніцай ведаў і досведу дэмакратычнай трансфармацыі тэрыторыі, якая ў пачатку 1990-х гг. мела з Верхнядзвінскім раёнам падобныя стартавыя ўмовы. Да лета 2020 г. аб узаемных ініцыятывах падрабязна пісала мясцовая прэса. Напрыклад, у газеце “Дзвінская праўда” рэгулярна выходзілі артыкулы пад назвай “Сяброўства не ведае межаў” (27.07.2018), паведамлялася пра ўдзел дэлегацыі Верхнядзвінскага раёна на чале са старшынёй райвыканкама Ігарам Маркавічам у святкаванні Дня горада Краславы (28.07.2015). Пасля падаўлення беларускай рэвалюцыі раённая газета па камандзе зверху цалкам ператварылася ў рупар прапаганды і дэзынфармацыі.

Агрэсіўны характар беларускага рэжыму выяўляецца ў тым, што пры падтрымцы Крамля Беларусь стала для суседніх краін, у тым ліку Латвіі, крыніцай вайсковых і гібрыдных пагроз. Паблізу ад беларускіх межаў рэгулярна праходзяць беларуска-расійскія вайсковыя вучэнні, якія маюць яскрава выражаную антыеўрапейскую скіраванасць. З тэрыторыі Верхнядзвінскага раёна працягваюцца шматлікія спробы нелегальнага перасячэння латвійскай мяжы пры падтрымцы беларускіх памежнікаў. Не спыняюцца кантрабандныя злачынствы. Такая палітыка наносіць урон не толькі суседняй краіне, але мае сур’ёзныя негатыўныя наступствы для саміх беларусаў.

kurai 1990. gadu sākumā bija līdzīgi sākuma nosacījumi kā Vjerhņadzvinskas rajonam. Līdz 2020. gada vasarai par abpusējām iniciatīvām detalizēti rakstīja vietējā prese. Piemēram, laikrakstā “Дзвінская праўда” (latviešu valodā: “Dvinskas patiesība”) regulāri tika publicēti raksti ar nosaukumu “Draudzība nezina robežas” (27.07.2018), ziņojot par Vjerhņadzvinskas rajona delegācijas dalību Krāslavas pilsētas svētkos rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja Igora Markoviča vadībā (28.07.2015). Pēc Baltkrievijas revolūcijas apspiešanas rajona laikraksts pēc augstākstāvošu iestāžu pavēles pilnībā transformējās par propagandas un dezinformācijas ruporu.

Baltkrievijas režīma agresīvais raksturs izpaužas apstāklī, ka ar Kremļa atbalstu valsts kaimiņvalstīm, tostarp Latvijai, tā ir kļuvusi par militāro un hibrīdapdraudējumu avotu. Baltkrievijas robežu tuvumā regulāri norisinās Baltkrievijas un Krievijas militārās mācības ar izteikti pret Eiropu vērstu ievirzi. No Vjerhņadzvinskas rajona teritorijas ar Baltkrievijas robežsargu atbalstu turpinās daudzkārtēji mēģinājumi nelegāli šķērsot Latvijas robežu. Nerimst arī kontrabandas noziegumi. Šāda politika nodara kaitējumu ne tikai kaimiņvalstij, bet rada nopietnas negatīvas sekas pašiem baltkrieviem.

Ir acīmredzams, ka abu kaimiņu reģionu sadarbības potenciāls tiks pilnībā realizēts tikai pēc Baltkrievijas diktatūras beigšanas, kas pašlaik ir galvenais šķērslis

Відавочна, што патэнцыял супрацоўніцтва двух суседніх рэгіёнаў будзе раскрыты пасля падзення беларускай дыктатуры, якая з’яўляецца галоўнай перашкодай для наладжвання канструктыўных дзяржаўных, грамадскіх і чалавечых кантактаў.

konstruktīvu valstisko, sabiedrisko un personisko kontaktu izveidei.

Мгр. Андрыс Ушканс,
Даўгаўпілскі ўніверсітэт

Забудова і насельніцтва Рэзэкнэ да адкрыцця аўтамагістралі Санкт-Пецярбург–Варшава

1830-я гг. былі для Рэзэкнэ вырашальнымі. Паводле перапісу насельніцтва 1825 г. у горадзе была зарэгістравана рэкордна нізкая колькасць жыхароў – 205 чалавек, а ў 1832 г. генерал-губернатар беларускіх губерняў прапанаваў выключыць Рэзэкнэ са спісу павятовых гарадоў. Імператар пакінуў гэта без увагі, аднак прыкладна ў той жа час у імператарскую канцылярыю паступіла прашэнне ад мясцовых купцоў і мяшчан з просьбай дазволіць ставіць дамы ўздоўж новай шашы, што будавалася. У 1836 г. Мікалай I зацвердзіў новы гарадскі план, і калі ў 1833 г. колькасць жыхароў горада складала 745 чалавек, то ў 1860-м яна дасягнула ўжо 3 100, а яшчэ праз дваццаць гадоў перавысіла дзесяць тысяч.

Аналізуючы пісьмовыя і візуальныя крыніцы з Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Расійскай Федэрацыі і Латгальскага культурна-гістарычнага музея, у дакладзе разглядаецца забудова і склад насельніцтва

Mg. Andris Uškāns,
Daugavpils Universitātes

Rēzeknes apbūves struktūra un iedzīvotāji pirms Sanktpēterburgas – Varšavas šosejas atklāšanas

19. gadsimta 30. gadi kļuva par izšķirošu posmu Rēzeknes pilsētvides un administratīvās nozīmes attīstībā. Saskaņā ar 1825. gada datiem Rēzeknē bija fiksēts kritiski zems iedzīvotāju skaits – tikai 205 personas, – tādēļ 1 832. gadā Baltkrievijas ģenerālgubernators ierosināja svītrot Rēzekni no apriņķa pilsētu saraksta. Imperators to atstāja bez uzmanības, taču ap šo pašu laiku imperatora kancelejā nonāca Rēzeknes tirgotāju un sīkpilsoņu iesniegums, kurā tika lūgta atļauja apbūvēt teritorijas gar jaunbūvējamo maģistrālo šoseju. 1836. gadā Nikolajs I apstiprināja jauno pilsētas plānu. Iedzīvotāju skaits, kas 1833. gadā bija vien 745 cilvēki, 1860. gadā sasniedza jau 3 100, bet vēl pēc divām desmitgadēm pārsniedza desmit tūkstošu robežu.

Balstoties uz Krievijas Federācijas Centrālā valsts vēstures arhīva un Latgales Kultūrvēstures muzeja rakstīto un vizuālo avotu analīzi, darbā pētīta Rēzeknes apbūve un iedzīvotāju sastāvs ap 1834. gadu – periodā, kad pilsētas

Рэзэкнэ каля 1834 г., калі лёс горада яшчэ не быў вызначаны, аднак уплыў новай шашы ўжо быў бачны нават у структуры горада.

statuss vēl bija neskaidrs, taču jaunbūvējamās šosejas ietekme jau sāka pārveidot pilsētas struktūru.

Д-р Ігар Бортнік,
Інтытут гісторыі ПАН

Латгалія як памежжа ідэнтычнасцяў у палітычнай думцы Баляслава Ліманоўскага

Баляслаў Ліманоўскі (1835–1935) быў вядомым польскім палітычным дзеячам, гісторыкам і сацыёлагам другой паловы XIX і першай траціны XX стст. Яго дзяцінства прайшло пераважна на тэрыторыі Латгаліі, у сямейным шляхецкім маёнтку Падгор'е Люцынскага павета.

Жыццёвы досвед у шматэтнічным і шматмоўным памежным рэгіёне аказаў істотны ўплыў на палітычную думку Баляслава Ліманоўскага. Дадзенаму рэгіёну была прысвечана яго першая друкаваная праца "Лісты з Інфлянтаў", выдадзеная ў 1860 г. у выданні "Przegląd Rzeczy Polskich". У той час ён ідэнтыфікаваў сябе адначасова як літвін і як інфлянцец, сваімі сталіцамі лічыў як Вільню, так і Рыгу. Пры гэтым у дадзеныя паняцці ўкладваўся не этнічны, а гісторыка-палітычны сэнс. У канцы 1870-х гг. вызначаў сябе як "паляк, народжаны сярод латышскага насельніцтва". Адзначаная ідэнтыфікацыя стала ў значнай ступені падмуркам для ідэі адроджанай Рэчы Паспалітай як дэмакратычнай федэрацыі, пры ўмове прызнання беларусаў, латышоў, літоўцаў і ўкраінцаў самастойнымі народамі, якія маюць

Dr. Ihar Bortnik,
Polijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūts

Latgale kā identitāšu pierobeža Boļeslava Limanovska politiskajā domā

Boļeslavs Limanovskis (*Bolesław Limanowski*, 1835.–1935. gads) bija ievērojams poļu politiskais darbinieks, vēsturnieks un sociologs 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. pirmajā pusē. Viņa bērnība noritēja galvenokārt Latgales teritorijā, dzimtas muižā Podgurjē (*Podgórze*), Ludzas apriņķī.

Dzīves pieredze multietniskā un daudzvalodīgā pierobežas reģionā atstāja būtisku ietekmi uz Boļeslava Limanovska politisko domāšanu. Šim reģionam tika veltīts viņa pirmais iespiestais darbs "Vēstules no Inflantijas" (*Listy z Inflant*), kas 1860. gadā tika publicēts izdevumā *Przegląd Rzeczy Polskich*. Tobrīd viņš sevi identificēja vienlaikus gan kā lietuvieti (litwin), gan kā inflantieti (*inflanczyk*), par savām galvaspilsētām uzskatot gan Viļņu, gan Rīgu. Turklāt šajos jēdzienos tika ietverta nevis etniska, bet gan vēsturiski politiska nozīme. 1870. gadu beigās viņš sevi definēja kā "latviešu apdzīvotā vidē dzimušu poli". Šāda identifikācija lielā mērā kļuva par pamatu idejai par atjaunotu Polijas-Lietuvas kopvalsti (*Rzeczpospolita*) kā demokrātisku federāciju, ar nosacījumu, ka baltkrievi, latvieši, lietuvieši un ukraiņi tiek atzīti par patstāvīgām tautām ar tiesībām uz savu valstiski politisko un nacionāli kulturālo attīstību (par

права на ўласнае дзяржаўна-палітычнае і нацыянальна-культурнае развіццё (у якасці мадэлі дзяржаўнага аб’яднання разглядалася Швейцарыя). Дэкларавалася падтрымка нацыянальных рухаў гэтых народаў і апякунства над імі (з-за адсутнасці заўважнай праслойкі адукаваных слаёў грамадства гэтых народаў) з боку прагрэсіўнай польскай інтэлігенцыі. Ідэалізаваным узорам выступала пры гэтым іншая вядомая польская дзяячка – ураджэнка Латгаліі Эмілія Плятэр, якая, паводле яго слоў, “любіла як латышскі, так і беларускі народы, і спачувала іх нядолі”.

Дадзеныя погляды знайшлі сваё развіццё ў палітычнай думцы Баляслава Ліманоўскага на працягу ўсяго яго жыцця. Ён высока ацаніў ролю латышскага, беларускага і літоўскага нацыянальных рухаў падчас рэвалюцыі 1905–1907 гг., разлічваў на перспектывы цеснага супрацоўніцтва паміж імі і польскім нацыянальным рухам. У 1912 г. быў апублікаваны артыкул Баляслава Ліманоўскага “Літва і Беларусь”, у якім сцвярджаўся аптымістычны погляд на нацыянальна-палітычныя перспектывы развіцця беларускага народу. Спецыфічным момантам у канцэпцыі федэратыўнай Рэчы Паспалітай было тое, што яе неад’емным суб’ектам, разам з Польшчай, Беларуссю, Літвой (і Украінай), заўсёды бачылася Латвія. Баляслаў Ліманоўскі дапускаў нават перспектыву незалежнай ад Польшчы беларуска-літоўска-латышскай федэрацыі. Стварэнне ўнітарнай

valstiskās apvienības modeli tika izraudzīta Šveice). Tika deklarēts atbalsts šo tautu nacionālajām kustībām un progresīvās poļu inteliģences aizbildniecība pār tām (ņemot vērā ievērojama izglītoto slāņu trūkumu šajās etniskajās grupās). Kā idealizēts paraugs šajā kontekstā tika izcelta cita ievērojama poļu darbiniece – Latgalē dzimusī Emīlija Plātere, kura, pēc viņa vārdiem, “mīlēja gan latviešu, gan baltkrievu tautu un juta līdzi to bēdām”.

Šie uzskati guva attīstību Boļeslava Limanovska politiskajā domā visa viņa mūža garumā. Viņš augstu novērtēja latviešu, baltkrievu un lietuviešu nacionālo kustību lomu 1905.–1907. gada revolūcijā, paļaujoties uz ciešas sadarbības perspektīvām starp tām un poļu nacionālo kustību. 1912. gadā tika publicēts Boļeslava Limanovska raksts “Lietuva un Baltkrievija”, kurā pausts optimistisks skatījums uz baltkrievu tautas nacionāli politiskās attīstības perspektīvām. Specifisks aspekts federatīvās Žečpospoļitas koncepcijā bija tas, ka par tās neatņemamu subjektu līdzās Polijai, Baltkrievijai, Lietuvai (un Ukrainai) vienmēr tika uzskatīta arī Latvija. Boļeslavs Limanovskis pieļāva pat no Polijas neatkarīgas baltkrievu-lietuviešu-latviešu federācijas iespējamību. Unitāras valsts izveidi starpkaru Polijā viņš uzskatīja par savu federālisma ideju sabrukumu. Šajos apstākļos, būdams Polijas Republikas senators, viņš lielu nozīmi piešķīra nacionālo mazākumtautību tiesību nodrošināšanai un nacionālās diskriminācijas nepieļaujamībai.

дзяржавы ў міжваеннай Польшчы ён разглядаў як крах сваіх федэралістычных ідэй. У гэтых умовах, у якасці сенатара Польскай Рэспублікі ён надаваў вялікую ролю забеспячэнню правоў нацыянальных меншасцяў і недапушчальнасці дыскрымінацыі па нацыянальнай прыкмеце.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што жыццёвы досвед на памежжы ідэнтычнасцяў у Латгаліі стаў штуршком да фарміравання ідэй дэмакратычнага федэралізму і прызнання нацыянальнага раўнапраўя ў палітычнай думцы Баляслава Ліманоўскага. У пэўным сэнсе яго ідэі былі сугучныя з поглядамі прадстаўнікоў краёвага руху на землях былога Вялікага Княства Літоўскага, таксама сфарміраванымі ва ўмовах шматэтнічнага памежнага рэгіёна. Адметнай рысай у палітычнай думцы Баляслава Ліманоўскага было рашучае ўключэнне ўсёй Латвіі ў межы палітычнай і культурнай прасторы праектуемай федэратыўнай Рэчы Паспалітай.

Tādējādi var apgalvot, ka dzīves pieredze identitāšu pierobežā, Latgalē, kļuva par impulsu demokrātiskā federālisma ideju veidošanai un nacionālās līdztiesības atzīšanai Boļeslava Limanovska politiskajā domā. Zināmā mērā viņa idejas saskanēja ar novadnieku (*krajovcy*) kustības pārstāvju uzskatiem bijušās Lietuvas Lielkunigaitijas zemēs, kas arī bija veidojušies multietniska pierobežas reģiona apstākļos. Atšķirīga iezīme Boļeslava Limanovska politiskajā domā bija visas Latvijas izlēmīga iekļaušana projektētās federatīvās Polijas-Lietuvas kopvalsts politiskajā un kultūras telpā.

Д-р Максім Каралёў,
Беларускі інстытут у Празе

Нацыянальнае самавызначэнне насельніцтва Латгаліі ў першай чвэрці XX стагоддзя

Даследаванні нацыяналізму ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе традыцыйна развіваліся ў рамках мадэляў нацыятварэння (Miroslav Hroch, Benedict Anderson, Ernest Gellner), якія апісваюць нацыяналізацыю як адносна паслядоўны і лінейны працэс. У апошнія дзесяцігоддзі гэтыя падыходы былі істотна пераасэнсаваныя ў працах Tara Zahra, Pieter Judson, Maarten Van Ginderachter, якія прапанавалі канцэпцыю "нацыянальнай абыякавасці" (*national indifference*) і падкрэслілі разрыў паміж нацыянальнымі праектамі і практыкамі паўсядзённасці.

Латгалія як гістарычнае памежжа не можа быць адэкватна зразуметая праз прызму лінейнай нацыяналізацыі. Замест гэтага на яе трэба глядзець як на прастору, дзе нацыянальныя праекты (латышскі, латгальскі, польскі, беларускі і інш.) сутыкаліся з ужо існуючымі формамі сацыяльнай арганізацыі і ідэнтычнасці, што не зводзіліся да нацыянальнай катэгорыі. Можна сцвярджаць, што мясцовае насельніцтва навігавала паміж рознымі ідэнтыфікацыйнымі рамкамі.

Dr. Maxim Karaliou,
Baltkrievijas institūts Prāgā

Latgales iedzīvotāju nacionālā pašnoteikšanās 20.gs. pirmajā ceturksnī

Nacionālisma pētniecība Centrālajā un Austrumeiropā tradicionāli ir attīstījusies nāciju veidošanās (nation-building) modeļu ietvaros (Miroslavs Hrohs, Benedikts Andersons, Ernests Gellners), kas nacionālismu apraksta kā relatīvi konsekventu un lineāru procesu. Pēdējās desmitgadēs šīs pieejas ir būtiski pārvērtētas Taras Zahras (Tara Zahra), Pītera Džadsona (Pieter Judson) un Mārtena van Ginderahtera (Maarten Van Ginderachter) darbos, kuri piedāvāja "nacionālās indiferences" (*national indifference*) koncepciju un uzsvēra plaisu starp nacionālajiem projektiem un ikdienas praksi.

Latgale kā vēsturiska pierobeža nevar tikt adekvāti izprasta caur lineāras nacionālisma prizmu. Tā vietā uz to ir jāraugās kā uz telpu, kurā nacionālie projekti (latviešu, latgaliešu, poļu, baltkrievu u.c.) sadūrās ar jau eksistējošām sociālās organizācijas un identitātes formām, kas nebija reducējamas līdz nacionālajai kategorijai. Var apgalvot, ka vietējie iedzīvotāji navigēja starp dažādiem identifikācijas rāmjiem. Galvenās šīs navigācijas telpas bija izglītības iestādes, konfesionālās kopienas un lokālās administratīvās struktūras. Turklāt viņu ikdienas dzīvē nacionālā kategorija

Асноўнымі прасторамі гэтай навігацыі былі адукацыйныя ўстановы, канфесійныя супольнасці і лакальныя адміністратыўныя структуры. Пры гэтым у іх паўсядзённым жыцці нацыянальная катэгорыя не заўсёды была вызначальнай або нават выразна акрэсленай, а таму сітуацыя пераплеценых (*entangled*) ідэнтычнасцяў выглядала тут цалкам натуральнай. Адсутнасць цэласнай стратэгіі ў дачыненні да шматнацыянальнага рэгіёну (як у часы імперыі, так і ў першае дзесяцігоддзе незалежнай Латвійскай Рэспублікі) стварала дадатковыя ўмовы для захавання і трансфармацыі змешаных ідэнтычнасцяў.

У кантэксце нацыянальнага (сама)вызначэння жыхароў Латгаліі цалкам дастасавальна канцэпцыя амерыканскай гістарычкі Тары Захра аб нацыянальнай абыякавасці. Яна трактуе такое стаўленне не як цалкавітую адсутнасць нацыянальнай свядомасці і пачуццяў, але хутчэй (а) як незацікаўленасць у "нацыянальных праектах" як такіх, (б) як своеасаблівы выклік практыцы прыпісвання нацыянальнай ідэнтычнасці як новай умовы салідарнасці, (в) як супрацьпастаўленне "высокай палітыкі" і "паўсядзённага жыцця". Такія супольнасці задавальняюцца іншым ладам сацыяльнай упарадкаванасці, не арыентаваным на нацыю, у існаванні якой не бачаць ніякага сэнсу ці хаця б нейкай выгады. У той жа час, як слушна заўважае Мартэн ван Гіндэрахтэр, нават калі звычайныя людзі не адпавядалі

ne vienmēr bija noteicošā vai pat skaidri definēta, tāpēc saplūdušu (*entangled*) identitāšu situācija šeit šķita pilnīgi dabiska. Vienotas stratēģijas trūkums attiecībā uz daudznacionālo reģionu (gan impērijas laikā, gan neatkarīgās Latvijas Republikas pirmajā desmitgadē) radīja papildu nosacījumus jaukto identitāšu saglabāšanai un transformācijai.

Latgales iedzīvotāju nacionālās (paš)noteikšanās kontekstā ir pilnībā piemērojama amerikāņu vēsturnieces Taras Zahras koncepcija par nacionālo indiferenci. Viņa šādu nostāju interpretē nevis kā pilnīgu nacionālās apziņas un sajūtu trūkumu, bet gan drīzāk kā: (a) neieinteresētību "nacionālajos projektos" kā tādos; (b) savdabīgu izaicinājumu praksei piedēvēt nacionālo identitāti kā jaunu solidaritātes nosacījumu; (c) pretstatu starp "augsto politiku" un "ikdienas dzīvi".

Šādas kopienas apmierina cita sociālās kārtības sistēma, kas nav orientēta uz nāciju, kuras pastāvēšanai tās neredz jēgu vai ieguvumu. Tajā pašā laikā, kā pamatoti atzīmē Mārtens van Ginderahters – pat ja ierindas cilvēki neatbilda visaugstākajām nacionālistiskās ortodoksijas prasībām, tas ne vienmēr liecināja par viņu nacionālās pašidentifikācijas trūkumu. Nacionālo projektu propaganda pakāpeniski "normalizēja" nācijas ideju un tai pavadošo ideoloģiju par "dabisko" pasaules sadalījumu nacionālajās piederībās.

самым высокім патрабаванням нацыяналістычнай прававернасці, гэта не абавязкова сведчыла пра адсутнасць іх самаідэнтыфікацыі з нацыяй, а прапаганда нацыянальных праектаў паступова “нармалізоўвала” ідэю нацыі і суправаджальную яе ідэалогію “натуральнага” падзелу свету на нацыянальнасці.

Д-р хаб. Міраслаў Янковяк,
Варшаўскі ўніверсітэт

Паміж беларускасцю і польскасцю. З досведу даследавання беларускамоўнага каталіцкага насельніцтва Латгаліі

На тэрыторыі паўднёва-ўсходняй Латвіі пражываюць розныя нацыянальнасці (латышы, рускія, палякі, беларусы), прадстаўнікі розных веравызнанняў (католікі, праваслаўныя, стараверы, лютэране), якія пры гэтым карыстаюцца рознымі мовамі і дыялектамі. Латгалія ўваходзіла ў склад Віцебскай губерні (1802–1917 гг.). Большасць беларускамоўнага насельніцтва на гэтай тэрыторыі ў нашы часы гэта католікі, і толькі невялікі адсотак – праваслаўныя. Пры гэтым калі беларускамоўнае насельніцтва праваслаўнага веравызнання звычайна дэкларавала беларускае паходжанне, то больш чым палова католікаў на пытанне “якой вы нацыянальнасці?” адказвала, што яны палякі. Трэба таксама падкрэсліць, што тэрміны “нацыянальнасць” і “нацыя” не супадаюць, здаралася, што адзін чалавек на першае пытанне адказваў, што беларус, а на другое, што “польскай нацыі” (польская нацыя атаясамлялася з каталіцтвам).

У дакладзе будуць разгледжаны розныя аспекты звязаныя з самасвядомасцю даследаванага насельніцтва каталіцкага веравызнання. Якія фактары ўплываюць на

Dr. habil. philol. Mirosław Jankowiak,
Varšavas Universitāte

Starp baltkrieviskumu un poliskumu. Latgales baltkrievvalodīgo katoļu iedzīvotāju izpētes pieredze

Latvijas dienvidaustrumu teritorijā dzīvo dažādu tautību pārstāvji (latvieši, krievi, poļi, baltkrievi) un dažādu konfesiju piederīgie (katoļi, pareizticīgie, vecticībnieki, luterāņi), kuri ikdienā lieto atšķirīgas valodas un dialektus. Vēsturiski Latgale ietilpa Vitebskas guberņas sastāvā (1802.–1917. gads). Mūsdienās lielākā daļa šīs teritorijas baltkrievvalodīgo iedzīvotāju ir katoļticīgie, un tikai neliela daļa ir pareizticīgie. Jāatzīmē — ja pareizticīgie baltkrievvalodīgie iedzīvotāji parasti atzīmēja savu baltkrievu izcelsmi, tad vairāk nekā puse katoļu uz jautājumu par savu tautību atbildēja, ka ir poļi. Jāuzsver, ka jēdzieni “tautība” un “nācija” (piederība valstij/kopienai) respondentu apziņā nesakrīt: nereti viena un tā pati persona uz pirmo jautājumu atbildēja, ka ir baltkrievs, bet uz otro — ka pieder pie “poļu nācijas” (kur “poļu nācija” tika identificēta ar piederību katoļticībai).

Referātā tiks aplūkoti dažādi aspekti, kas saistīti ar pētītās katoļticīgo iedzīvotāju grupas pašapziņu. Tiks analizēti faktori, kas ietekmē identitātes deklarēšanu (piemēram, dzimšanas vieta, vecāku izcelsme, ieraksti

дэкларацыю ідэнтычнасці (напр. месца нараджэння, паходжанне бацькоў, запіс у дакументах, валоданне мовай) і які ўплыў мае на гэта веравызнанне. Асновай для аналізу з'яўляюцца прыватныя інтэрв'ю аўтара, якія праводзіліся падчас дыялекталагічных экспедыцый у 2004–2019 гг. Архіў аўтара налічвае больш за 350 гадзін запісаў і 200 рэспандэнтаў рознага ўзросту (перадусім найстарэйшага). Даследаванні ахапілі пяць раёнаў паўднёва-ўсходняй Латвіі: Ілуксцкі, Даўгаўпілскі, Краслаўскі, Дагдзкі і Зілупскі, што перакрываецца з абшарам, даследаваным у 1903 г. Яўхімам Карскім.

dokumentos, valodas prasme), un konfesionālās piederības loma šajos procesos. Analīzes pamatā ir autora veiktās privātās intervijas, kas apkopotas dialektoloģiskajās ekspedīcijās laika posmā no 2004. gada līdz 2019. gadam. Autora arhīvā ir vairāk nekā 350 stundu audioierakstu ar 200 dažāda vecuma (galvenokārt vecākās paaudzes) respondentiem. Pētījums aptvēra piecus Latvijas dienvidaustrumu apriņķus/novadus: Ilūkstes, Daugavpils, Krāslavas, Dagdas un Zilupes apkārtni, kas sakrīt ar teritoriju, kuru 1903. gadā pētīja Jevfīmijs Karskis.

Д-р Міхаілс Волахаўс,
Рыжскі тэалагічны інстытут

Forma mentis латгальскага каталіцкага духавенства: уплыў семінарскай адукацыі ў кантэксце Віцебскай губерні (1772–1917 гг.)

Даследаванне прысвечана семінарыям як установам, што фармавалі *forma mentis* каталіцкага духавенства Латгаліі ў кантэксце Віцебскай губерні Расійскай імперыі ў перыяд з 1772 па 1917 г. У гэты час Латгалія як канфесійна і сацыяльна спецыфічны рэгіён знаходзілася ў прасторы палітычных і рэлігійных трансфармацый заходніх губерняў, дзе Каталіцкі Касцёл адыгрываў значную ролю ў структураванні мясцовага грамадства і падтрыманні ідэнтычнасці. У цэнтры даследавання – пытанне аб тым, як семінарская адукацыя фармавала сацыяльную арыентацыю, палітычную лаяльнасць і мадэль пастырскай дзейнасці каталіцкага духавенства, а таксама вызначала яго функцыі ў адміністрацыйнай і канфесійнай сістэме імперыі.

Параўнальна аналізуецца ўплыў цэнтраў фармацыі – Краслаўскай, Віленскай і Пецярбургскай духоўных семінарый – на інтэлектуальны і сацыяльны профіль

Dr. theol. Mihails Volohovs,
Rīgas Teoloģijas institūts

Latgales katoļu garīdzniecības *forma mentis*: semināru izglītības ietekme Vitebskas guberņas kontekstā (1772–1917)

Pētījumā analizēta garīgo semināru loma Latgales katoļu klēra *forma mentis* veidošanā Krievijas impērijas Vitebskas guberņas vēsturiskajā kontekstā laika posmā no 1772. līdz 1917. gadam. Šajā periodā Latgale kā konfesionāli un sociāli specifisks reģions atradās Rietumu guberņu politiskās un reliģiskās transformācijas telpā, kur Romas katoļu baznīcai bija nozīmīga loma vietējās sabiedrības strukturēšanā un identitātes uzturēšanā. Pētījuma pamatā ir semināros iegūtās izglītības loma katoļu garīdzniecības sociālās orientācijas, politiskās lojalitātes un pastorālās darbības modeļa izveidē, kā arī tās funkciju noteikšanā impērijas administratīvajā un konfesionālajā sistēmā.

Pētījumā veikta salīdzinošā analīze par Krāslavas, Viļņas un Pēterpils garīgo semināru kā izglītības centru ietekmi uz Latgales priesteru intelektuālā un sociālā profila veidošanos. Krāslavas seminārs veidoja lokāli integrētu pastorālo garīdzniecību, kas bija cieši saistīta ar draudžu

латгальскіх святароў. Краслаўская семінарыя фармавала лакальна інтэграванае пастырскае духавенства, цесна звязанае з рэлігійным жыццём парафій і захаваннем латгальскай каталіцкай традыцыі. Віленская семінарыя, у сваю чаргу, прадстаўляла шырэйшую польска-літоўскую каталіцкую інтэлектуальную прастору, у якой фарміравалася культурна артыкуляваная эліта духавенства з больш цеснымі сувязямі з дваранскім асяроддзем і адукацыйнымі інстытутамі. Пецярбургская семінарыя і Духоўная акадэмія, што дзейнічалі пад больш непасрэдным кантролем імперыі, спрыялі станаўленню дысцыплінаванай і адміністрацыйна арыентаванай мадэлі духавенства, прадстаўнікі якой часцей функцыянавалі як пасрэднікі паміж мясцовай каталіцкай супольнасцю і дзяржаўнымі ўстановамі.

Варта звярнуць увагу на такія аспекты жыцця кліру, як сацыяльнае паходжанне, кар'ерная мабільнасць, займаныя адміністрацыйныя пасады і моўная практыка ў пастырскай дзейнасці – яны могуць служыць важнымі індыкатарамі для рэканструкцыі інтэлектуальнай арыентацыі духавенства (у якасці крыніц называюцца схематызмы, дакументы кансісторый, акты візітацый, матрыкулы семінарый, спісы месцаў службы). Такі падыход дазваляе выявіць, што семінарская адукацыя не толькі забяспечвала тэалагічную падрыхтоўку, але і вызначала адносіны духавенства з афіцыйнымі ўладнымі структурамі, дваранствам і сялянствам.

reliģisko dzīvi un latgaliskās katoļu tradīcijas uzturēšanu. Savukārt Viļņas seminārs pārstāvēja plašāku polu-lietuviešu katoļu intelektuālo telpu, kurā formējās kultūras ziņā artikulēta garīdzniecības elite ar ciešākām saitēm ar muižniecības vidi un izglītības institūcijām. Pēterpils seminārs un Garīgā akadēmija, kas darbojās tiešākā impērijas kontroles ietvarā, veicināja disciplinētu un administratīvi orientētu garīdzniecības modeli, kura pārstāvji biežāk funkcionēja kā starpnieki starp vietējo katoļu kopienu un valsts institūcijām.

Garīdzniecības intelektuālās orientācijas rekonstrukcijā nozīmīgi ir tādi klēra sociālā raksturojuma elementi kā izcelsme, mobilitāte, ieņemamie amati un valodu lietojums pastorālajā praksē. Šo aspektu izpētei primāri izmantojami shematismi, konsistorijas dokumenti, vizitāciju akti, semināru matrikulas un dienesta vietu saraksti. Šāda pieeja ļauj atklāt, ka semināru izglītība ne tikai nodrošināja teoloģisko sagatavotību, bet arī noteica garīdzniecības attiecības ar oficiālās varas struktūrām, muižniecību un zemnieku sabiedrību.

Vērtējot katoļu garīdzniecību kā starpniecības eliti starp impērijas centru un perifēriju, secināms, ka tās darbība būtiski ietekmēja sociālos procesus un konfesionālo pašidentifikāciju Vitebskas guberņas mērogā. Semināru izglītības modelis šajā procesā funkcionēja kā nozīmīgs institucionāls mehānisms, kas strukturēja garīdzniecības lojalitātes modeļus, pastorālās prakses un intelektuālo

Каталіцкі клір можна лічыць пасрэдніцкай элітай паміж цэнтрам імперыі і перыферыяй, дзейнасць якой істотна ўплывала на сацыяльную стабільнасць Латгаліі і ўсёй Віцебскай губерні, а таксама на захаванне канфесійнай ідэнтычнасці. Мадэль семінарскай адукацыі ў гэтым працэсе функцыянавала як важны інстытуцыянальны механізм, які структураваў мадэлі лаяльнасці, пастырскія практыкі і інтэлектуальную арыентацыю духавенства. Такім чынам, *forma mentis* латгальскага каталіцкага кліру варта разглядаць як адзін з галоўных фактараў, што вызначаў ролю мясцовай каталіцкай супольнасці ў грамадскім і культурным жыцці Віцебскай губерні на рубяжы XVIII–XX стст.

orientāciju. Tādējādi Latgales katoļu klēra *forma mentis* aplūkojama kā viens no galvenajiem faktoriem, kas noteica vietējās katoļu kopienas lomu reģiona sabiedriskajā un kultūras dzīvē Vitebskas guberņas sastāvā 18.–20. gadsimta mija.

Д-р Раіса Зянюк,
незалежная даследчыца

Латгалія як рэгіён падрыхтоўкі рымска-каталіцкага духавенства для беларускіх зямель у канцы XVIII – першай трэці XX стст.

Рымска-каталіцкая царква на працягу стагоддзяў была важным элементам як у фарміраванні ідэнтычнасці насельніцтва беларускіх і латвійскіх земляў, так і важным элементам дзяржаўных структур, а таксама інтэгральным элементам культуры. Важнейшым складнікам у функцыянаванні РКЦ з'яўлялася яго духавенства, забеспячэнне пераемнасці кадраў каторага (у выпадку дыяцэзіяльнага духавенства) ад Трыдэнцкага сабору рэалізавалася праз дзейнасць духоўных семінарый. Духоўныя семінарыі як спецыяльны тып навучальных установаў мелі даць кандыдату ў святарства веды ў галіне філасофіі і тэалогіі, практычна-літургічных прадметах (спевах, цырымоніях), а таксама навучаць неабходным у душпастырстве мовам. Працягласць навучання, якая на працягу XIX ст. не перавышала 4 гадоў, у XX ст. паступова павялічылася да 5.

Латгалія стала рэгіёнам, дзе ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. дзейнічала Краслаўская духоўная семінарыя (у дакладзе не ўлічваем семінарыю у Ілуксце). Менавіта Краслаўская семінарыя стала першай духоўнай

Dr. Raisa Zianiuk,
neatkarīgā pētniece

Latgale kā Romas katoļu garīdzniecības sagatavošanas reģions Baltkrievijas zemēm 18. gadsimta beigās – 20. gadsimta pirmajā trešdaļā

Romas katoļu baznīca gadsimtiem ilgi ir bijusi nozīmīgs elements gan Baltkrievijas un Latvijas teritoriju iedzīvotāju identitātes veidošanā, gan valsts struktūru darbībā, kā arī neatņemama kultūras sastāvdaļa. Būtiskākais Romas katoļu baznīca funkcionēšanas pamats bija tās garīdzniecība, kuras kadru pēctecības nodrošināšana (diecēzes garīdzniecības gadījumā) kopš Tridentas koncila tika īstenota caur garīgo semināru darbību. Garīgajiem semināriem kā specifiska tipa mācību iestādēm bija jāsniedz priesterības kandidātiem zināšanas filozofijā un teoloģijā, praktiski liturģiskajos priekšmetos (dziedāšanā, ceremoniālos), kā arī jāiemāca pastorālajā darbā nepieciešamās valodas. Mācību ilgums, kas 19.gs. laikā nepārsniedza četrus gadus, 20.gs. pakāpeniski pieauga līdz pieciem gadiem.

Latgale kļuva par reģionu, kurā 18.gs. beigās un 19.gs. pirmajā pusē darbojās Krāslavas garīgais seminārs (ziņojumā netiek apskatīts Ilūkstes seminārs). Tieši Krāslavas seminārs bija pirmā garīgā mācību iestāde Baltkrievijas, bet vēlāk Mogiļevas arhidiecēzē, un tā

навучальнай установай у Беларускай, а пасля Магілёўскай архідыяцэзіі, а яе выпускнікі на працягу доўгага часу ўплывалі на фарміраванне агульнага сацыяльнага партрэту рымска-каталіцкага духавенства Магілёўскай архідыяцэзіі, у значнай ступені ўплывалі на фарміраванне асноўных кірункаў душпастырства, а таксама пакінулі свой след у навуцы і культуры беларускіх і латвійскіх зямель. Фармальна, у 1843 г. Краслаўская семінарыя была далучана да Магілёўскай, аднак ёсць падставы меркаваць, што фактычна далучэнне адбылося адразу ж да Мінскай рымска-каталіцкай духоўнай семінарыі, да якой у тым жа 1843/1844 г. была далучана Магілёўская семінарыя.

Краслаўская семінарыя (як і іншыя семінарыі ў той перыяд) выконвала не толькі адукацыйна-падрыхтоўчыя функцыі. Сюды "на выпраўленне" накіроўваліся "праблемныя" святары. Практыка размяшчэння такіх святароў у семінарыях падверглася крытыцы толькі ў канцы XIX – пачатку XX ст., калі Краслаўская семінарыя ўжо не існавала, аднак гэтую папраўчую функцыю працягвалі выконваць кляштары, у т.л. і Аглонскі дамініканскі (пасля – падамініканскі).

Адначасова, кляштары таксама з'яўляліся месцамі падрыхтоўкі манаскага духавенства да святарства. Сістэма падрыхтоўкі святароў у манаскіх ордэнах і кангрэгацыях была больш складанай, падзеленай на большую колькасць этапаў, якія адбываліся ў розных

absolventi ilgstoši ietekmēja Mogiļevas arhidiecēzes Romas katoļu garīdzniecības kopējo sociālo portretu un pastorālā darba pamatvirzienu veidošanos, kā arī atstāja pēdas Baltkrievijas un Latvijas teritoriju zinātnē un kultūrā. Formāli 1843. gadā Krāslavas seminārs tika pievienots Mogiļevas semināram, tomēr ir pamats uzskatīt, ka faktiski notika tūlītēja pievienošana Minskas Romas katoļu garīgajam semināram, kuram tajā pašā 1843./1844. gadā tika pievienots Mogiļevas seminārs.

Krāslavas seminārs (tāpat kā citi tā laika semināri) veica ne tikai izglītojošas un sagatavošanas funkcijas. Uz šejieni "labošanai" tika sūtīti "problēmu" skarti priesteri. Prakse šādus garīdzniekus izvietot semināros tika kritizēta tikai 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā, kad Krāslavas seminārs vairs nepastāvēja, taču šo funkciju turpināja izpildīt klosteri, tostarp Aglonas dominikāņu (vēlāk – pēcdominikāņu) klosteris.

Vienlaikus klosteri bija arī ordeņu garīdzniecības sagatavošanas vietas priesterībai. Priesteru sagatavošanas sistēma mūku ordeņos un kongregācijās bija sarežģītāka, sadalīta vairākos posmos, kas norisinājās dažādās vietās (klosteros). Tā Latgales teritorijā ordeņu provinciālajā izglītības sistēmā bija iekļauti Aglonas un Pasienes dominikāņu, Dinaburgas (Daugavpils) jezuītu un citi klosteri. Tomēr Krievijas impērijas valsts politika kopš 19.gs. vidus (jezuītu gadījumā – kopš 1820. gada) padarīja neiespējamu

месцах (кляштарах). Так, на тэрыторыі Латгаліі кляштарамі, уключанымі ў сістэму ордэнскай правінцыяльнай адукацыі былі Аглонскі і Посінскі дамініканскія, Дынабургскі (Даўгаўпілскі) езуіцкі і інш. Аднак, дзяржаўная палітыка Расійскай імперыі з сярэдзіны XIX ст. (у выпадку езуітаў – з 1820 г.) зрабіла немагчымым рэалізацыю гэтага кірунка ордэнамі і іх кляштарамі на тэрыторыі Латгаліі.

Адраджэнне сістэмы падрыхтоўкі духавенства ў Латгаліі адносіцца да першай чвэрці XX ст., калі пасля атрымання Латвіяй незалежнасці і стварэння Рыжскай архідыяцэзіі, у Аглоне ў 1920 г. была заснавана духоўная семінарыя. У 1924 г. семінарыя была перанесена з Аглоны ў Рыгу. Менавіта Рыжская семінарыя, як пераемніца традыцый духоўных навучальных устаноў Латгаліі, на працягу доўгага пасляваеннага часу была адзіным легальным месцам атрымання адукацыі будучым прадстаўнікам духавенства, якія паходзілі ў тым ліку і з Беларусі.

šī virziena īstenošanu ordeņiem un to klosteriem Latgales teritorijā.

Garīdzniecības sagatavošanas sistēmas atdzimšana Latgalē attiecināma uz 20.gs. pirmo ceturksni, kad pēc Latvijas neatkarības iegūšanas un Rīgas arhidiecēzes izveides Aglonā 1920. gadā tika nodibināts garīgais seminārs. 1924. gadā seminārs tika pārcelts no Aglonas uz Rīgu. Tieši Rīgas Garīgais seminārs kā Latgales garīgo mācību iestāžu tradīciju mantinieks ilgajā pēckara periodā bija vienīgā legālā izglītības ieguves vieta topošajiem garīdzniekiem, kuri nāca tostarp arī no Baltkrievijas.

Мгр. Іна Кірнічанская,
Даўгаўпілскі ўніверсітэт

Латгальскія стараверы ў ваенных паселішчах Віцебскай губерні, 1828–1857 гг.

Ваенныя паселішчы ў Расійскай імперыі (1816–1857 гг.) аб'ядноўвалі ваенную службу з сельскай гаспадаркай. У 1828 г. у ваенныя паселішчы былі ператвораны дзяржаўныя вёскі Дынабургскага павета і былыя езуіцкія ўладанні. Насельніцтва ў вольны час працавала на палях, але галоўнай задачай была ваенная падрыхтоўка. Жыццё рэгулявалася строгімі правіламі, сельскагаспадарчыя працы таксама кантраляваліся капраламі.

У ваенных паселішчах жылі праваслаўныя, уніяты, католікі; сюды трапілі 4 буйныя стараверскія прыходы з 2 084 мужчынамі і 1 948 жанчынамі – прыхільнікамі старой веры, усяго 4 029 старавераў, якія былі вымушаныя цалкам падпарадкоўвацца ваеннаму статуту: пачынаючы ад галення барод і заканчваючы прымусовым пераходам з раскольніцтва ў праваслаўе. Задачай ваеннага кіраўніцтва было выхаваць з дзяцей ваенных пасяленцаў сапраўдных прыхільнікаў паноўнай царквы. Аднак пасля ліквідацыі ваенных паселішчаў у 1857 г. і скасавання прыгоннага права ў 1861 г. больш за 5 000 старавераў адмовіліся выконваць абрады праваслаўнай царквы і вярнуліся да старaверства, паведаміўшы імператару пра сваё непахіснае рашэнне.

Mg. Ina Kirņičanska,
Daugavpils Universitātes

Latgales vecticībnieki Vitebskas guberņas militārajā apmetnē 1828.–1857.

Militārās apmetnes Krievijas impērijā (1816–1857) apvienoja militāro dienestu ar lauksaimniecību. 1828. gadā par militārajām apmetnēm tika pārvērsti valsts ciemati Dinaburgas vecvaldībā un bijušie jezuītu īpašumi. Iedzīvotāji brīvajā laikā strādāja laukos, bet galvenais uzdevums bija militārā izglītība. Dzīvi regulēja stingri noteikumi, lauku darbus arī uzraudzīja kaprālis.

Militārajās apmetnēs līdzās pareizticīgajiem, unitāriešiem un katoļiem tika nometinātas četras lielas vecticībnieku draudzes ar kopskaitā 4 032 locekļiem (2 084 vīriešiem un 1 948 sievietēm). Militāro apmetņu administrācijas prioritāte bija nākamās paaudzes audzināšana valdošās pareizticīgās baznīcas garā, mērķtiecīgi veidojot apmetņu bērnus par lojāliem tās sekotājiem. Tomēr pēc militāro apmetņu likvidēšanas 1857. gadā un dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā sākās masveidīga pretēja kustība: vairāk nekā 5 000 personu atteicās no pareizticības rituālu ievērošanas un atgriezās pie vecticības. Par šo nelokāmo lēmumu kopienas pārstāvji oficiālā ceļā informēja imperatoru, tādējādi demonstrējot reliģiskās identitātes noturību pret iepriekšējo gadu asimilācijas politiku.

Д-р Надзея Пазухіна,
Латвійскі ўніверсітэт

Рэлігійная ідэнтычнасць у кантэксце культурных і сацыяльных працэсаў: аспекты даследавання супольнасці стараprobably ўЛатгаліі ў XIX і XX стагоддзях у кантэксце Віцебскай губерні

Гісторыя рэлігійных супольнасцей у Латгаліі, хоць і знаходзіцца ў фокусе ўвагі гісторыкаў, усё ж дагэтуль недастаткова глыбока даследавана. У культурнай прасторы Латгаліі нароўні з каталіцкімі і праваслаўнымі супольнасцямі гістарычна значнае месца займаюць стараверы. У Латвіі гісторыю стараверскіх прыходаў, абапіраючыся на архіўныя матэрыялы, у тым ліку дакументы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, даследавалі Уладзімір Ніканаў, часткова таксама Арнольд Падмазаў і Майя Грызанэ. Існуе даволі вялікая колькасць публіцыстычных і краязнаўчых апісанняў, у якіх увага засяроджана на гісторыі мясцовых стараверскіх прыходаў і жыццяпісах асобных іх прадстаўнікоў. Дастаткова багатыя звесткі даюць і вусныя інтэрв'ю, запісаныя даследчыкамі Цэнтра вуснай гісторыі Даўгаўпілскага ўніверсітэта, аднак гэтыя інтэрв'ю толькі часткова былі ўведзены ў

Dr.art. Nadežda Pazuhina,
Latvijas Universitātes

Reliģiskā identitāte kultūrsociālo procesu kontekstā: Latgales vecticībnieku kopienas pētniecības aspekti 19.gs.-20.gs. Vitebskas guberņas kontekstā

Reliģisko kopienu vēsture Latgalē lai gan atrodas vēsturnieku intereses fokusā, tomēr joprojām nav pietiekami dziļi izpētīta. Latgales kultūrtelpā līdztekus katoļu un pareizticīgo kopienām ievērojamu vietu vēsturiski ieņem vecticībnieki. Latvijā vecticībnieku draudžu vēsturi, balstoties arhīva materiālos, to skaitā arī Baltkrievijas Republikas Nacionālā arhīva dokumentos, ir pētījuši Vladimirs Nikonovs, daļēji arī Arnolds Podmazovs un Maija Grizāne. Pastāv diezgan apjomīgs klāsts publicistikas un novadpētniecisko aprakstu, kuros uzmanība tiek pievērsta vietējo vecticībnieku draudžu vēsturei un to atsevišķu pārstāvju dzīvesstāstiem. Pietiekami bagātas ziņas sniedz arī mutvārdu intervijas, kuras ierakstīja DU Mutvārdu vēstures centra pētnieki, tomēr šīs intervijas tikai daļēji tika ieviestas zinātniskajā apritē un analizētas konkrēto pētniecisko jautājumu kontekstā.

Analizējot dziļāk procesus, kuri ir saistīti ar vecticībnieku kopienas sociālo un kultūras dzīvi, tās mijattiecībām ar citām reliģiskajām konfesijām un valsts

навуковае абарачэнне і праанализаваны ў кантэксце канкрэтных даследчых пытанняў.

Аналізуючы глыбей працэсы, звязаныя з сацыяльным і культурным жыццём стараверскай супольнасці, яе ўзаемаадносінамі з іншымі рэлігійнымі канфесіямі і дзяржаўнымі ўстановамі, можна сфармуляваць тры аспекты, якія важныя для больш глыбокага разумення канфесійных і сацыяльна-культурных рысаў стараверскай супольнасці. Яны склаліся гістарычна, але захоўваюцца і не страчваюць свайго значэння і сёння, уплываючы на сацыяльныя і палітычныя паводзіны гэтай групы і вызначаючы яе калектыўную культурную памяць.

Першы – рэлігійна-сацыяльны аспект – звязаны з больш дыферэнцыраваным падыходам да даследаванняў стараверскіх груп. У Латгаліі, як і ў Віцебскай губерні ў цэлым, старавераў-беспапоўцаў прадстаўлялі як федасееўскія, так і паморскія прыходы. Паступова колькасць федасееўцаў змяншалася па розных прычынах, але яшчэ да пачатку XX ст. і ў міжваенны перыяд склад беспапоўскіх дэнамінацый быў больш разнастайным, чым сёння. У гэтым кантэксце важна прасачыць кантакты, якія падтрымлівалі кожны з кірункаў – наколькі гэта дазваляюць архіўныя дакументы, параўноўваючы іх з рэфлексіямі саміх старавераў у міжваенных публікацыях. Было б важна супрацоўнічаць са стараверскімі прыходамі (і Грабеншчыкоўскай

institūcijām, ir iespējams noformulēt trīs aspektus, kuri ir svarīgi dziļākajai izpratnei par vecticībnieku kopienas konfesionālajām un kultūrsociālajām iezīmēm, kuras izveidojās vēstures gaitā, bet saglabājās un nezaudē savu nozīmi arī mūsdienās, ietekmējot šīs grupas sociālo un politisko uzvedību un noteicot tās kolektīvo kultūras atmiņu.

Pirmais – reliģiski sociālais – aspekts saistīts ar diferencētāku pieeju vecticībnieku grupu pētījumiem. Latgalē, tāpat kā Vitebskas guberņā kopumā, bezpriesteru novirziena vecticībniekus pārstāvēja gan fedosejeviešu, gan pomoriešu draudzes. Pakāpeniski fedosejeviešu skaits samazinājās dažādu iemeslu dēļ, bet vēl līdz 20.gs. sākumam un arī starpkaru periodā bezpriesteru denominācijas sastāvs bija daudzveidīgāks, nekā šodien. Šajā kontekstā ir būtiski izsekot līdzi kontaktiem, kurus uzturēja katrs no virzieniem – cik to atļauj arhīva dokumenti un salīdzinot ar starpkaru publikācijās izklāstīto pašu vecticībnieku refleksiju. Būtu svarīgi sadarboties ar vecticībnieku draudzēm (un Grebenščikova garīgo skolu), lai mēģinātu apzināt ģimeņu arhīvos saglabājušos dokumentus, vismaz no 20.gs. sākuma. Jautājums par to, kā norisinājās reliģisko prakšu un uzskatu transformācijas process un vai saglabājās kultūras “pēdas” arī pēc saplūšanas ar pomoriešiem, ir būtisks lai saprastu sekularizācijas procesu ietekmi uz relatīvi noslēgto reliģisko grupu, vienlaikus sasaistot to ar sociālās un ekonomiskās integrācijas procesiem.

духоўнай школай), каб паспрабаваць выявіць дакументы, што захаваліся ў сямейных архівах, прынамсі з пачатку XX ст. Пытанне аб тым, як адбываўся працэс трансфармацыі рэлігійных практык і поглядаў і ці захаваліся культурныя “сляды” пасля зліцця з паморцамі, з’яўляецца істотным для разумення ўплыву працэсаў секулярызацыі на адносна закрытую рэлігійную групу, адначасова звязваючы гэта з працэсамі сацыяльнай і эканамічнай інтэграцыі.

Яшчэ адна асаблівасць Латгаліі – увядзенне адзінаверства ў XIX ст. Гісторыя гэтых прыходаў, а таксама роля іх выдатных прадстаўнікоў у сацыяльных і эканамічных працэсах вывучана вельмі мала, часткова з-за недастатковай базы крыніц. Аднак менавіта адзінаверства як з’ява, маргінальная ў рэлігійным сэнсе (і хутчэй адмоўна ацэненая як з пазіцый стараавераў, так і з пазіцый праваслаўных), стала “шэрай зонай”, у якой больш прагматычна настроеныя вернікі з каранямі ў стараверстве адчувалі сябе менш кантраляванымі і маглі больш свабодна выяўляць сябе ў эканамічным і палітычным плане.

Другі – сацыяльна-палітычны – аспект звязаны з паступовым уключэннем старaверскай супольнасці ў сацыяльнае і нават палітычнае жыццё, асабліва ў канцы XIX ст., падчас паступовай лібералізацыі заканадаўства, і ў перыяд пасля 1905 г., пасля выдання Мікалаем II указу аб умацаванні пачаткаў верацярпімасці. Свецкія

Vēl viena Latgales īpatnība ir vienticības (*edinoverie*) ieviešana 19.gs., šo draudžu vēsture, kā arī ievērojamo pārstāvju loma sociālajos un ekonomiskajos procesos ir izpētīta ļoti maz, daļēji nepietiekamas avotu bāzes dēļ. Tomēr tieši vienticība kā kopumā margināla parādība reliģiskajā nozīmē (un drīzāk negatīvi vērtējama gan no vecticībnieku, gan no pareizticīgo pozīcijām) kļuva par “pelēko zonu”, kurā pragmatiskāk noskaņotie ticīgie, ar saknēm vecticībā, jutās mazāk kontrolēti un varēja brīvāk izpausties ekonomiski un politiski.

Otrais – sociāli politiskais – aspekts ir saistīts ar vecticībnieku kopienas pakāpenisko iesaisti sociālajā un pat politiskajā dzīvē, it sevišķi 19.gs. beigās, pakāpeniskās likumdošanas liberalizācijas laikā, un periodā pēc 1905. gada Nikolaja II edikta par ticības iecietības stiprināšanu. Sekulāri izglītotie vecticībnieki, kuriem izdevās ieņemt augstos administratīvus amatus vai kļūt par veiksmīgiem uzņēmējiem (lielākoties būvniekiem), veidoja savus sadarbības tīklus (arī starpkonfesionālus), kuri nesakrita ar guberņas un vēlāk arī valsts robežām. Svarīgi būtu analizēt šos sadarbības lokus arī raugoties caur urbanizācijas procesu prizmu, kā arī jaunās infrastruktūras veidošanos – piemēram, dzelzceļa būvniecībā piesaistīja daudz vecticībnieku, līdz ar to palielinājās arī vecticībnieku skaits Daugavpilī un Rēzeknē. Šīs pieredzes dziļākā izpēte varētu palīdzēt izprast starpkaru perioda procesus, kad vecticībnieku kopiena pakāpeniski pārtop par pilsoniskās

адукаваныя стараверы, якім удалося заняць высокія адміністрацыйныя пасады ці стаць паспяховымі прадпрымальнікамі (пераважна будаўнікамі), стваралі свае сеткі супрацоўніцтва (у тым ліку міжканфесійныя), якія не супадалі з межамі губерні, а пазней – і дзяржавы. Важна было б прааналізаваць гэтыя колы супрацоўніцтва праз прызму працэсаў урбанізацыі, а таксама фарміравання новай інфраструктуры – напрыклад, да будаўніцтва чыгункі прыцягвалася шмат старавераў, з-за чаго павялічылася і колькасць старавераў у Дзвінску (Даўгаўпілс) і Рэжыцы (Рэзэкнэ). Глыбейшае вывучэнне гэтага вопыту магло б дапамагчы зразумець працэсы міжваеннага перыяду, калі стараверская супольнасць паступова ператвараецца ў частку грамадзянскай супольнасці і набывае вопыт выкарыстання палітычных правоў. Гэта, у сваю чаргу, істотна для разумення пунктаў адліку сучаснай стараверскай супольнасці ў дачыненні да палітычных арыенціраў.

Трэці – аспект актуалізацыі і інтэрпрэтацыі культурнай спадчыны – з'яўляецца важнай часткай даследавання агульнага культурнага ландшафту Латгаліі. У гэтым кантэксце істотным з'яўляецца больш глыбокае вывучэнне культуры кніжнасці (рукапісная традыцыя), якая важная не толькі з пункту гледжання гісторыі мастацтва (даследаванні Інэсы Клестравай пра матывы паморскага арнаменту ў стараверскіх рукапісах) або палеаграфіі (даследаванні латгальскіх рукапісаў у

sabiedrības daļu un iegūst politisko tiesību izmantošanas pieredzi. Tas savukārt ir būtiski, lai saprastu mūsdienu vecticībnieku kopienas atskaites punktus attiecībā uz politiskajiem orientieriem.

Trešais – kultūras mantojuma aktualizācijas un interpretācijas – aspekts, kas ir būtiska kopējās Latgales kultūrainavas izpētes sastāvdaļa. Šajā kontekstā būtiska ir grāmatniecības kultūras dziļākā izpēte (rokrakstu tradīcija), kura ir svarīga ne tikai no mākslas vēstures viedokļa (Ineses Klestrovas pētījumi par Pomoras ornamenta motīviem vecticībnieku rokrakstos) vai no paleogrāfijas viedokļa (Latgales rokrakstu pētījumi Puškina Nama kolekcijas sistematizēšanas gaitā), bet arī kā abu bezpriesteru novirziena vecticībnieku denomināciju teoloģiski apoloģētiskās tradīcijas izpēte, vienlaikus kā apokrifiskās un folklorizētās pareizticības tradīcijas pēdu izpēte. Tipoloģiski līdzīgais ir sastopams tieši kopīgajās kultūras areālos, kuru robežas nesakrīt ar administratīvajām vai valsts robežām.

ходзе сістэматызацыі калекцыі Пушкінскага Дома), але і як вывучэнне тэалагічна-апалагетычнай традыцыі абедзвюх дэнамінацый старавераў-беспапоўцаў, а таксама як вывучэнне слядоў апокрыфічнай і фальклярызаванай праваслаўнай традыцыі. Тыпалагічна падобныя з’явы сустракаюцца менавіта ў агульных культурных арэалах, межы якіх не супадаюць з адміністрацыйнымі ці дзяржаўнымі межамі.

Д-р Майя Грызанэ,
Даўгаўпілскі ўніверсітэт

Трансфармацыі імперскай рэлігійнай палітыкі на мяжы XX стагоддзя: выпадак стараверaў заходніх паветаў Віцебскай губерні

Паводле звестак Статыстычнага камітэта, у 1872 г. канфесійную большасць сярод велікарусаў у Віцебскай губерні складалі стараверы (82%), аднак у 1894 г. афіцыйна іх было толькі 6%, у той час як колькасць праваслаўных і адзінаверцаў вырасла з 18% да 54%. Такія драматычныя змены хутчэй за ўсё звязаны з новым курсам рэлігійнай палітыкі, які рэалізоўваўся пад кіраўніцтвам обер-пракурора Свяцейшага Сінода Канстанціна Пабеданосцава (красавік 1880 – кастрычнік 1905 г.). Яго служэнне адзначыла новы перыяд у арганізацыі місіі Рускай праваслаўнай царквы, якая адводзіла асаблівае месца барацьбе са стараверствам як “шкодным і небяспечным” рэлігійным рухам для рускага народа. Праблема рэлігійнай адукацыі была пастаўлена на першы план: святары павінны былі ствараць царкоўна-прыхадскія школы, прапагандаваць іерархію і дагматыку Рускай праваслаўнай царквы і “змагацца” са стараверскімі настаўнікамі і місіянерамі. У той жа час свецкія ўлады, уключаючы губернатара, мясцовых

Dr.hist. Maija Grizāne,
Daugavpils Universitātes

Impērijas reliģiskās politikas transformācija 19. un 20. gadsimta mijā: Vitebskas guberņas rietumu apriņķu vecticībnieku piemērs

Saskaņā ar Statistikas komitejas datiem 1872. gadā konfesionālo vairākumu Vitebskas guberņas lielkrievu iedzīvotāju vidū veidoja vecticībnieki (82%), turpretī 1894. gadā oficiāli tika reģistrēti vairs tikai 6%. Tajā pašā laikā pareizticīgo un vienticībnieko (*edinoverci*) skaits pieauga no 18% līdz 54%.

Šādas krasas izmaiņas visticamāk skaidrojamas ar jauno reliģiskās politikas kursu, ko īstenoja Svētās sinodes virsprokurors Konstantīns Pobedonoscevs (1880. gada aprīlis – 1905. gada oktobris). Viņa darbības laiks iezīmēja jaunu posmu Pareizticīgās baznīcas misijas darbā, kurā vecticība tika izdalīta kā īpaši “kaitīga un bīstama” reliģiskā kustība krievu tautai. Priekšplānā tika izvirzīts reliģiskās izglītības jautājums: mācītājiem bija jādibina draudžu skolas, jāpropagandē pareizticīgās baznīcas hierarhija un doktrīna, kā arī “jāapkaro” vecticībnieku skolotāji un misionāri. Vienlaikus laicīgajai varai – tostarp gubernatoram, vietējām amatpersonām un policijai – bija jāsadarbojas ar pareizticīgo baznīcas pārstāvjiem un visādi jāatbalsta to aktivitātes.

чыноўнікаў і паліцыю, павінны былі супрацоўнічаць з прадстаўнікамі праваслаўнай царквы і ўсяляк падтрымліваць іх дзейнасць.

Разам з узмацненнем прапаганды праваслаўя адбыліся дзве іншыя значныя падзеі: у 1874 і 1883 гг. былі прыняты законы, якія пашыралі грамадзянскія правы стараавераў, у прыватнасці, права на мясцовую грамадзянскую службу, свабоду перамяшчэння, грамадзянскія шлюбы і публічную рэлігійную дзейнасць. Хоць на заканадаўчым узроўні дзяржава дэманстравала тэндэнцыю да легалізацыі стараавераў, на практыцы яны працягвалі сутыкацца з рознымі формамі абмежаванняў і перашкод.

Па-першае, рэгістрацыя грамадзянскіх шлюбаў і, адпаведна, легітымізацыя спадчыны была моцна бюракратызаванай. Многія старааверы фармальна перайшлі ў праваслаўе і павянчаліся ў праваслаўнай царкве, каб іх дзеці лічыліся законнанароджанымі. У гэтым выпадку афіцыйная колькасць праваслаўных хутка расла, уключаючы “тых, хто сумняваўся і ўхіляўся ад праваслаўя”.

Па-другое, любыя спробы легалізаваць стараверскія малельныя дамы сустракалі рэзкі супраціў мясцовых царкоўных уладаў, якіх падтрымлівала паліцыя. Дадзеныя з перапіскі паміж прыходамі і канцылярыяй віцебскага губернатара выразна дэманструюць спробы праваслаўнага духавенства знайсці аргументы для

Līdztekus pastiprinātai pareizticības propagandai norisinājās vēl divi nozīmīgi procesi: 1874. un 1883. gadā tika pieņemti likumi, kas paplašināja vecticībnieku pilsoniskās tiesības, jo īpaši attiecībā uz vietējo pašvaldību dienestu, pārvietošanās brīvību, civilajām laulībām un publiskām reliģiskajām aktivitātēm. Lai gan likumdošanas līmenī valsts demonstrēja tendenci uz vecticībnieku legalizāciju, praksē viņi turpināja saskarties ar dažādiem ierobežojumiem un šķēršļiem:

Pirmkārt, civilo laulību reģistrācija un tai sekojošā mantojuma leģitimizācija bija pārmērīgi birokratizēta. Daudzi vecticībnieki formāli pārgāja pareizticībā un laulājās pareizticīgo baznīcā, lai viņu bērni tiktu uzskatīti par likumīgiem. Tādējādi oficiālais pareizticīgo skaits strauji pieauga, ietverot arī tos, kuri “šaubījās un novērsās no pareizticības”.

Otrkārt, jebkādi mēģinājumi leģitimizēt vecticībnieku lūgšanu namus saskārās ar asu vietējās baznīcas vadības opozīciju, ko atbalstīja policija. Sarakste starp draudzēm un Vitebskas gubernatora kanceleju skaidri apliecina pareizticīgo garīdzniecības centienus rast argumentus, lai pretotos spēkā esošajai likumdošanai. Faktiski vecticībnieki saglabāja nelegālu reliģisko darbinieku statusu un centās visādi slēpties no varas iestādēm.

Treškārt, Vitebskas Sv. Vladimira brālības Antišķeltnieku komitejas misionāru darbs veicināja iekšēju šķelšanos

процідзеяння дзеючаму заканадаўству. Фактычна стараверы захоўвалі статус нелегальных рэлігійных дзеячаў і імкнуліся ўсяляк хавацца ад уладаў.

Па-трэцяе, праца місіянераў Антыраскольніцкага камітэта Віцебскага брацтва святога Уладзіміра спрыяла ўнутранаму расколу старaверскай супольнасці і пераходу некаторых прыходаў у адзінаверства ці праваслаўе.

Аднак змены ў міжнароднай і ўнутранай палітыцы, а таксама Указ аб верацярпімасці (1906 г.), які быў прыняты пасля рэвалюцыі 1905 г., спынілі ўмацаванне праваслаўя і спрыялі захаванню рэлігійнай разнастайнасці на тэрыторыі сучаснай Латгаліі.

vecticībnieku kopienā un dažu draudžu pāreju vienticībā (*edinoverie*) vai pareizticībā.

Tomēr izmaiņas starptautiskajā un iekšpolitikā, kā arī Iecietības manifests (1905) un tam sekojošais 1906. gada likums apturēja pareizticības pozīciju mākslīgu stiprināšanu un veicināja reliģiskās daudzveidības saglabāšanos mūsdienu Latgales teritorijā.

Іосіф Рочка,
музей "Яўрэі ў Даўгаўпілсе і Латгаліі"

Яўрэі ў прамысловасці Дынабурга-Дзвінска

Да 1893 г. горад называўся Дынабург, а затым па загадзе расійскага імператара Аляксандра III 14 студзеня згаданага года ён быў перайменаваны ў Дзвінск, застаючыся такім да 1920 г. Група рускіх купцоў звярнулася да імператара з просьбай змяніць назву горада. Гэта адбывалася ў рамках русіфікацыі зноў далучаных заходніх губерняў.

У разгляданы перыяд з 1848 г. па 1891 г. вырасла яўрэйскае насельніцтва горада, аднак яго доля практычна не мянялася і складала крыху больш за адну трэць колькасці насельніцтва. Толькі ў 1897 г. яно складала ўжо больш за 46%. Габрэі ў асноўным займаліся перапрацоўкай скуры, драўніны, вытворчасцю піва і гарэлкі, значна менш прадпрымальнікаў займаліся вытворчасцю металавырабаў.

Фабрыка Н. Натансана выпускала медныя і цынкавыя гузікі. Гэта была адна з найбуйнейшых фабрык у заходняй частцы Расіі. Г. Пампянскі заснаваў чыгуналіцейнае прадпрыемства, дзе выраблялiся дэталі для машын. М. Рэйсер адкрыў дробаліцейны завод, які паспяхова дзейнічаў яшчэ ў пачатку XXI ст.

Josifs Ročko,
muzejs "Ebreji Daugavpilī un Latgalē"

Ebreji Dinaburgas-Dvinskas rūpniecībā

Līdz 1893. gadam pilsētas nosaukums bija Dinaburga, bet pēc Krievijas imperatora Aleksandra III pavēles tā paša gada 14. janvārī tā tika pārdēvēta par Dvinsku, saglabājot šo nosaukumu līdz 1920. gadam. Grupa krievu tirgotāju vērsās pie imperatora ar lūgumu mainīt pilsētas nosaukumu, kas norisinājās jaundibināto rietumu guberņu rusiifikācijas politikas ietvaros.

Apskatāmajā periodā no 1848. līdz 1891. gadam pilsētas ebreju iedzīvotāju skaits pieauga, tomēr to īpatsvars praktiski nemainījās un veidoja nedaudz vairāk par vienu trešdaļu no kopējā iedzīvotāju skaita. Tikai 1897. gadā ebreju īpatsvars sasniedza jau vairāk nekā 46%. Ebreji galvenokārt nodarbojās ar ādu un koksnes apstrādi, alus un degvīna ražošanu, savukārt ievērojami mazāks skaits uzņēmēju specializējās metālizstrādājumu ražošanā.

N. Natansona fabrika ražoja vara un cinka pogas – tā bija viena no lielākajām šāda profila fabrikām Krievijas impērijas rietumu daļā. G. Pumpjanskis nodibināja čugunlietuvju uzņēmumu, kurā tika izgatavotas mašīnu detaļas. Savukārt M. Reisers atvēra skrošu lietuvi, kas veiksmīgi darbojās vēl 21. gs. sākumā.

У паўночна-заходніх губернях дзейнічалі 12 запалкавых фабрык, з іх 11 належалі яўрэям. На запалкавай фабрыцы Ш. Закса працавалі больш за 670 працоўных. Гэта было найбуйнейшае прадпрыемства горада. Яго гаспадар быў вядомым дабрачынцам, а таксама быў узнагароджаны званнем ганаровага грамадзяніна горада. Высокаразвітым была папяросная і махарочная вытворчасць. Для патрэб гэтых вытворчасцей узніклі заводы па вырабе картанажных каробак і папяросных гільзаў.

Апрацоўка скур адбывалася ў асноўным уручную, машыны ўжываліся рэдка. Найбуйнейшым быў завод Г. Грыліхеса, дзе вытворчасць была механізавана. Працаваў паравы рухавік, машына для пракаткі скур. Гэта быў адзін з найбуйных скурзаводаў Віцебскай губерні. Завод працаваў да 1990-х гг.

У горадзе працавалі некалькі фабрык па вытворчасці алкагольных напояў, ліманаду, сельтарскай вады. Вядомай была вытворчасць М. Рубанэка, дзе адзін час выпускалі Рыжскі чорны бальзам. Піваварства па аб'ёме вытворчасці нават пераўзыходзіла гарэлачнае.

Развіццё вытворчасці прывяло да з'яўлення ў горадзе новага мікрараёна Гаёк. Гэты раён знаходзіўся побач з ракой Даўгавай, таму тут развівалася прамысловасць, звязаная са спажываннем вялікай колькасці вады. Габрэі пабудавалі цагельню, кафляна-тэракотную вытворчасць, вапнавае прадпрыемства.

Ziemeļrietumu guberņās darbojās 12 sērkociņu fabrikas, no kurām 11 piederēja ebrejiem. Š. Zaksa sērkociņu fabrikā strādāja vairāk nekā 670 strādnieku, padarot to par lielāko pilsētas uzņēmumu. Tā īpašnieks bija pazīstams mecenāts, kā arī saņēma pilsētas goda pilsoņa titulu. Augsti attīstīta bija arī papirosu un mahorkas ražošana, kuras vajadzībām tika izveidotas kartonāžas kārbu un papirosu čaulīšu ražotnes.

Ādu apstrāde pamatā noritēja manuāli, iekārtas tika izmantotas reti. Lielākais bija G. Grilihesa uzņēmums, kurā ražošana bija mehanizēta – tur darbojās tvaika dzinējs un ādu velmēšanas mašīna. Tā bija viena no lielākajām ādu pārstrādes rūpnīcām Vitebskas guberņā un turpināja darbību līdz pat 20. gs. 90. gadiem.

Pilsētā darbojās vairākas alkoholisko dzērienu, limonādes un zeltera ūdens ražotnes. Pazīstams bija M. Rubaneka uzņēmums, kurā savulaik tika ražots arī Rīgas Melnais balzams. Alus ražošana pēc apjomiem pat pārsniedza degvīna ražošanu.

Ražošanas attīstība veicināja jauna mikrorajona – Gajoka – izveidi. Šis rajons atradās blakus Daugavai, tādēļ šeit attīstījās rūpniecības nozares, kuru tehnoloģiskajam procesam bija nepieciešams liels ūdens daudzums. Ebreju uzņēmēji šeit uzbūvēja ķieģeļu cepli, podiņu un terakotas ražotni, kā arī kaļķu dedzināšanas uzņēmumu.

У канцы XIX ст. працавалі больш за 150 прадпрыемстваў, якімі валодалі яўрэі. У той жа час паспяхова працавалі і прадпрыемствы, якія належалі рускім, палякам, немцам, латышам. Дасягненнямі яўрэяў у прамысловай сферы можна ганарыцца, але не варта займацца фанабэрыяй. Усе прамыслоўцы ўнеслі свой пасільны і дастойны ўклад у развіццё індустрыі горада.

19. gs. beigās pilsētā darbojās vairāk nekā 150 ebrejiem piederošu uzņēmumu. Tajā pašā laikā sekmīgi strādāja arī krievu, poļu, vācu un latviešu uzņēmumi. Ebreju sasniegumi rūpniecības sfērā ir vērā ņemami, tomēr tie būtu vērtējami bez liekas augstprātības. Visi rūpnieki sniedza savu samērīgo un cienījamo ieguldījumu pilsētas attīstībā.

Д-р Сцяпан Захаркевіч,
Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт

Праігнараваныя “Свае”: незаўважная этнаграфія “беларусаў замежжа” ў Латгаліі і на Віленшчыне на прыкладзе творчасці Сяргея Сахарава і Мар’яна Пецюкевіча

Пасля распаду Расійскай імперыі пачаўся новы гістарычны этап для этнічных беларускіх зямель. Войны, ваенныя канфліты і паўстанне новых нацыянальных дзяржаваў ва Усходняй Еўропе і Балтыі прывялі да палітычнага падзелу гэтых зямель. Беларускія этнічныя тэрыторыі з беларускім насельніцтвам апынуліся часткова ў Латвіі, Польшчы, Савецкай Расіі і толькі невялічкая частка ў 1921 г. была аб’яднаная ў ССРБ. Паралельна з гэтым адбываўся працэс стварэння і развіцця беларускага нацыянальнага праекту. Палітычная і нацыянальная эмансіпацыі беларусаў адбывалася з рознай ступенню хуткасці і ахвату этнічнай тэрыторыі. Першым вынікам гэтага стала з’яўленне груп беларускіх інтэлектуалаў, сярод якіх былі не толькі палітычныя і грамадскія актывісты, але і навукоўцы. Гэтыя групы таксама аказаліся

Dr. Stsiapan Zakharkevich,
Eiropas Humanitārā universitāte

Ignorētie “savējie”: “ārzemju baltkrievu” nepamanītā etnogrāfija Latgalē un Viļņas reģionā Sergeja Saharova un Marjana Pecjukiēviča jaunrades piemērā

Pēc Krievijas impērijas sabrukuma sākās jauns vēsturiskais posms etniskajām baltkrievu zemēm. Kari, militārie konflikti un jaunu nacionālo valstu izveide Austrumeiropā un Baltijas reģionā izraisīja šo zemju politisko sadalīšanu. Baltkrievu etniskās teritorijas ar baltkrievu iedzīvotājiem daļēji nonāca Latvijas, Polijas un Padomju Krievijas sastāvā, un tikai neliela daļa 1921. gadā tika apvienota Baltkrievijas Sociālistiskajā Padomju Republikā (BSPR). Paralēli tam norisinājās baltkrievu nacionālā projekta izveides un attīstības process. Baltkrievu politiskā un nacionālā emancipācija notika ar dažādu intensitāti un aptvēra dažādas etniskās teritorijas daļas. Kā pirmais šī procesa rezultāts bija baltkrievu intelektuāļu grupu izveidošanās, kuru vidū bija ne tikai politiskie un sabiedriskie aktīvisti, bet arī zinātnieki. Arī šīs grupas izrādījās sadalītas un bija spiestas darboties dažādās valstīs,

падзеленыя і вымушаныя функцыянаваць у розных дзяржавах, дзе іх дзейнасць не заўсёды разглядалася прыхільна. Беларускія навукоўцы (з рознай ступенню акадэмізма) пачалі вывучэнне і асэнсаванне беларусаў з нацыянальных пазіцый, спалучаючы эвалюцыяністычны прымардыялізм (вера ў аб'ектыўныя культурныя характэрыстыкі народаў) з рамантычным канструктывізмам (упэўненасць у этнічнай прыналежнасці вывучаемых). Гэта было характэрнай тэндэнцыяй для рэгіёна. Дзейнасць этнографаў нярэдка сутыкалася з варожасцю: бальшавісцкай ідэалогіі ў Беларусі, правымі нацыянальнымі ўрадамі ў Польшчы і Латвіі. Менавіта ў гэтых умовах у час міжваеннай інстытуцыяналізацыі беларускай этнаграфіі дзейнічалі этнографы Мар'ян Пецюкевіч у польскай Вільні і Сяргей Сахараў у латвійскіх Рызе і Даўгаўпілсе.

С. Сахараў і М. Пецюкевіч маюць шмат падабенства ў лёсах і жыцці, але належалі да розных пакаленняў – С. Сахараў беларускі інтэлігент-народнік, які склаўся як асоба падчас Расійскай імперыі, а М. Пецюкевіч вырас падчас грамадска-палітычных трансфармацый 1914–1921 гг. і атрымаў беларускую нацыянальна арыентаваную адукацыю. Фактычна можна казаць пра мадэль настаўніка-вучня, пры якой М. Пецюкеіч мог вучыцца там, дзе С. Сахараў мог выкладаць. Пры гэтым абодва былі беларускімі грамадскімі актывістамі, верылі ў канструктывісцкія магчымасці нацыянальнай адукацыі.

kurās to darbība ne vienmēr tika vērtēta labvēlīgi. Baltkrievu zinātnieki (ar dažādu akadēmiskuma pakāpi) uzsāka baltkrievu izpēti un interpretāciju no nacionālajām pozīcijām, apvienojot evolucionāro primordiālismu (ticību objektīvām tautu kultūras īpašībām) ar romantisko konstruktīvismu (pārliecību par pētāmo subjektu etnisko piederību). Tā bija reģionam raksturīga tendence. Etnogrāfu darbība nereti saskārās ar naidīgumu: boļševistisko ideoloģiju Baltkrievijā un labēji nacionālajām valdībām Polijā un Latvijā. Tieši šādos apstākļos, baltkrievu etnogrāfijas starpkaru institucionalizācijas laikā, darbojās etnogrāfi Marjans Pecjukiēvičs poļu pārvaldītajā Viļņā un Sergejs Saharovs Rīgā un Daugavpilī.

S. Saharova un M. Pecjukiēviča dzīvesgājumos un likteņos ir daudz kopīga, tomēr viņi piederēja dažādām paaudzēm: S. Saharovs bija baltkrievu tautskolniecības tipa (*narodņiku*) intelektuālis, kura personība formējās Krievijas impērijas laikā, savukārt M. Pecjukiēvičs uzauga 1914.–1921. gada sabiedriski politisko transformāciju periodā un ieguva nacionāli orientētu baltkrievu izglītību. Faktiski var runāt par skolotāja un skolnieka modeli, kurā M. Pecjukiēvičs varēja mācīties tur, kur S. Saharovs varēja pasniegt. Vienlaikus abi bija baltkrievu sabiedriskie aktīvisti un ticēja nacionālās izglītības konstruktīvajām iespējām. Viņi bija uzauguši pierobežā (Polockas un Braslavas apkaimē), tāpēc viņiem piemita jutība pret kultūras atšķirībām starp poļiem, baltkrieviem, lietuviešiem, latviešiem, vecticībniekiem un krieviem, ko abi formulēja etniskās kategorijās. Abi veica

Яны выраслі на пагранiччы (Полаччына і Браслаўшчына), мелі чутнасць да культурных адрозненняў паміж палякамі, беларусамі, літоўцамі, латышамі, стараабрадцамі і рускімі, якую фармулявалі ў этнічных катэгорыях. Абодва займаліся палявымі даследаваннямі і збіралі этнаграфічныя матэрыялы пра беларускае памежжа. Пасля вайны як адзін, так і другі былі рэпрэсаваныя савецкай уладай.

Сяргей Сахараў і Мар'ян Пецюкевіч унеслі вялікі ўклад у справу вывучэння т.зв. "беларусаў замежжа", пакінулі значны навуковы этнаграфічны даробак, аднак ні пры жыцці, ні пасля смерці не атрымалі справядлівага прызнання ў Беларусі. Гэта было абумоўлена як дамінаваннем імперскай савецкай палітыкі, што падаўляла нацыянальнаарыентаваных асобаў і іх дзейнасць, так і вынікам гэтай палітыкі ў Беларусі на сучасным этапе, калі аўтарытарны рэжым Лукашэнкі супраціўляецца любым спробам ўскладнення і крытычнага асэнсавання беларускага мінулага, а таксама негатыўна ставіцца да стварэнню негамагенных наратываў, з'яўленню лакальных і рэгіянальных ідэнтыфікацый і катэгарызацый, якія акцэнтаваліся ў працах С. Сахарава і М. Пецюкевіча. Аднак сітуацыя пастпова выходзіць з-пад іх кантролю. Хоць пакуль і паза межамі Беларусі.

lauka pētījumus un vāca etnogrāfiskos materiālus par baltkrievu pierobežu. Pēc kara gan vienu, gan otru represēja padomju vara.

Sergejs Saharovs un Marjans Pecjukiēvičs sniedza lielu ieguldījumu tā dēvēto "ārzemju baltkrievu" izpētē un atstāja nozīmīgu zinātnisko etnogrāfijas mantojumu, tomēr ne dzīves laikā, ne pēc nāves nesaņēma pienācīgu atzinību Baltkrievijā. To noteica gan impēriskās padomju politikas dominance, kas apspieda nacionāli orientētas personības un to darbību, gan šīs politikas sekas mūsdienu Baltkrievijā, kur Lukašenko autoritārais režīms pretojas jebkādiem mēģinājumiem sarežģīt un kritiski pārvērtēt baltkrievu pagātni. Tāpat režīms negatīvi raugās uz neviendabīgu naratīvu izveidi, lokālu un reģionālu identifikāciju un kategorizāciju parādīšanos, kas tika akcentētas S. Saharova un M. Pecjukiēviča darbos. Tomēr situācija pakāpeniski izslīd no to kontroles – lai gan pagaidām tikai ārpus Baltkrievijas robežām.

Д-р Віктар Якубаў,
Варшаўскі ўніверсітэт

Насельніцтва Латгаліі ў беларускіх падручніках (сярэдневечча і новы час)

Асновай масавай гістарычнай свядомасці грамадства з'яўляецца школьная адукацыя. Для кожнай імперскай каланіяльнай сістэмы, якія з XIX ст. заняліся стварэннем школьнай адукацыі, было характэрна выбудоўваць нарацыю гістарычнай памяці і разумення працэссаў выгадных метраполіі. Нават у самапазнанні і ў адносінах паміж бліжэйшымі суседнімі народамі, спрадвеку звязанымі, ўсё лепей за іх саміх ведала метраполія. Яе дыскурс і ацэнкі працэсаў панавалі і ў нас. Падручнікі гісторыі Беларусі, перажылі 6 пакаленняў з 1990 г. Апошняе, выдання 2022–2023 г., па якіх зараз ажыццяўляецца навучанне ў 6–7 класах па гісторыі Беларусі Сярэднявечча і Новага часу, найбольш навукова абгрунтаванае, вольнае ад савецкай нарацыі і напоўненае гістарычным матэрыялам.

У падручніку для 6 класа 2023 г. выдання (пад рэд. І. Марзалюка) ў некалькіх параграфах падкрэсліваецца балта-славянская повязь. Цэлая глава расказвае як на тэрыторыі Беларусі ў жалезным веку жылі балты і славяне, на мапе пазначаныя дняпроўскія балты, а ў Латвіі і Літве ўсходнія балты. Аднак у тэксце

Dr. Viktar Yakubau,
Varšavas Universitāte

Latgales iedzīvotāji Baltkrievijas mācību grāmatās (viduslaiki un jaunie laiki)

Sabiedrības masveida vēsturiskās apziņas pamatā ir skolu izglītība. Katrai impēriskajai koloniālajai sistēmai, kas kopš 19. gs. pievērsās skolu izglītības izveidei, bija raksturīgi konstruēt vēsturiskās atmiņas naratīvu un procesu izpratni tā, lai tie būtu izdevīgi metropolei. Pat pašizziņas procesos un attiecībās starp tuvākajām kaimiņtautām, kas bijušas saistītas kopš senatnes, metropole zināja visu labāk par tām pašām. Metropoles diskurss un procesu vērtējumi dominēja arī pie mums. Baltkrievijas vēstures mācību grāmatas kopš 1990. gada ir piedzīvojušas sešas paaudzes. Jaunākās, 2022.–2023. gada izdevuma grāmatas, pēc kurām šobrīd notiek mācības 6.–7. klasēs par Baltkrievijas viduslaiku un jauno laiku vēsturi, ir zinātniski vispamatotākās, brīvas no padomju naratīva un piesātinātas ar vēsturisko materiālu.

2023. gada izdevuma mācību grāmatā 6. klasei (I. Marzaļuka redakcijā) vairākos paragrāfos tiek uzsvērta baltu un slāvu saikne. Vesela nodaļa vēsta par to, kā Baltkrievijas teritorijā dzelzs laikmetā dzīvoja balti un slāvi; kartē ir norādīti Dņepras balti, bet Latvijas un Lietuvas teritorijā – austrumbalti. Tomēr tekstā pieminēti tikai lietuvieši (litva) un jotvingi, aprakstot to sadzīvi un

ўзгадваюцца толькі літва і яцвягі, апісваецца іх побыт і гандль па бурштынавым шляху. "Балты сталі продкамі сучасных літоўцаў і латышоў, аказалі яны ўплыў і на фарміраванне беларускага этнасу (народу)". На мапах прысвечаных рассяленню славянскіх племянных саюзаў IX–XII стст. з'яўляецца надпіс "латгалы (лецігола)" як суседзі крывічоў, афарбаваны як балцкі племянны саюз. На мапе "*Літоўскія плямены XIII ст*" землі усходняй Латгаліі без гарадоў знаходзяцца ў Полацкім княстве, а надпіс "латгалы" змешчаны ад Герцыке да Кукейноса ў Ордэне мечаносцаў. Найбольш інфармацыі з ўсяго школьнага курсу беларускай гісторыі пра Латгалію змяшчае § 12 "*Знешняя небяспека ў першай палове XIII ст.*" На с. 85–86 ў апісанні змаганння Полацкага княства з крыжацкай агрэсіяй апавядаецца нарацыя яшчэ з савецкіх падручнікаў: у асноўным тэксце ўзнікаюць латгалы як язычнікі, якія былі даннікамі і знаходзіліся ва уладзе полацкіх князеў Усевалада і Вячкі і якія скарыў ордэн мечаносцаў. На мапе "*Супрацьстаянне Ордэна і ВКЛ у XIV ст.*" з'яўляюцца Дынабург, Разітэн, Кройцберг і інш. як базы крыжакоў адкуль і на якія ідуць паходы і нарэшце гаворыцца пра сам Дынабург (цяпер Даўгаўпілс у Латвіі). Гэты горад знаходзіўся паблізу ад Полацка і ўвесь час пагражаў яму. Не раз палачане спусташалі ваколіцы Дынабурга і іншых крыжацкіх замкаў.

Падручнік для 7 класса (пад рэд. В. Вароніна і А. Скеп'ян, 2017) ўзгадвае пра латвійскія землі ў § 7

tirdzniecību pa Dzintara ceļu. "Balti kļuva par mūsdienu lietuviešu un latviešu priekštečiem, tie ietekmēja arī baltkrievu etnosa (tautas) veidošanos". Kartēs, kas veltītas slāvu cilšu savienību izplatībai 9.–12. gs., parādās uzraksts "latgaļi (lečigola)" kā krīviču kaimiņi, kas iekrāsoti kā baltu cilšu savienība. Kartē "*Lietuviešu ciltis 13. gadsimtā*" austrumu Latgales zemes bez pilsētām ir iekļautas Polockas kņazistē, savukārt uzraksts "latgaļi" izvietots no Jersikas līdz Koknesei Zobenbrāļu ordeņa teritorijā.

Visplašāko informāciju par Latgali visā skolas vēstures kursā sniedz 12. paragrāfs "*Ārējās briesmas 13. gadsimta pirmajā pusē*". 85.–86. lpp., aprakstot Polockas kņazistes cīņu pret krustnešu agresiju, tiek atstāstīts vēl no padomju mācību grāmatām pārņemts naratīvs: pamattekstā parādās latgaļi kā pagāni, kuri bijuši meslu maksātāji un atradušies Polockas kņazu Vsevoloda un Vjačko varā, un kurus pakļāva Zobenbrāļu ordenis. Kartē "*Ordeņa un Lielkunigaitijas pretstāve 14. gadsimtā*" parādās Dinaburga, Rēzekne (Rositen), Krustpils (Kreizburg) u.c. kā krustnešu bāzes, no kurām tiek veikti karagājieni un uz kurām tie tiek vērsti. Visbeidzot tiek minēta pati Dinaburga (tagadējā Daugavpils Latvijā). Šī pilsēta atradās netālu no Polockas un pastāvīgi to apdraudēja. Polockas iedzīvotāji ne reizi vien nopostīja Dinaburgas un citu krustnešu piļu apkārtni.

Mācību grāmatā 7. klasei (V. Voroņina un A. Skepjanas redakcijā, 2017) Latvijas zemes minētas 7. paragrāfā "*Livonijas karš. Cīņa par Baltiju*". Mācību grāmatas teksts un

“*Лівонская вайна. Барацьба за Балтыку*”. Ані латгалаў, ані латышоў, ані остзейскіх немцаў тэкст і ілюстрацыі падручніка ня ведаюць і заяўляецца, што барацьба вялася за галоўныя парты – Талін і Рыгу. На мапах Лівонскай вайны ёсць Дынабург, але руху войска ВКЛ у Латгаліі няма. Пра тое, што ў 1582–1621 гг. усе Інфлянты знаходзіліся ў складзе Рэчы Паспалітай увогуле не ўзгадываецца. Адзначана толькі, што “знішчэнне перашкод на Зах. Дзвіне дазволіла павялічыць гандль ВКЛ у 3 разы”. Няма нічога аб тым, што гэта былі за перашкоды, ні аб спробах каланіяльнай палітыкі ў Інфлянтах пад уладай Рэчы Паспалітай. У § 10 гаворыцца аб вайне 1600–1629 гг., бітве пад Кірхгольмам і што біліся за Рыгу. Гэта апошняя ўзгадка у тэксце пра землі Латвіі, хаця “Задзвінскае герцагства сумеснае ўладанне ВКЛ і Польшчы” і “Інфлянцкае ваяводства” і Рыга ёсць на мапах пазнейшых войнаў.

Такім чынам, у падручніках для 6 і 7 класаў, якія зараз знаходзяцца ў абегу сярэдніх школ Беларусі, Латгалія цалкам адсутнічае, а латгалы найбольш масава прысутнічаюць толькі як суседняе продкам беларусаў балцкае племя ў аповядзе пра III–V і XIII стст. Кантэксты, у якіх яны узгадваюцца, цалкам станоўчыя. Найбольш масавыя іх ўзгадкі ў падручніку 6 класа звязаныя з балцкім субстратам, асіміляваным славянамі у раннім сярэднявеччы, а найбольш акрэслена ў сюжэце пра барацьбу Полацкага княства з крыжакамі. Аднак у іх

ilustrācijas neparāda ne latgaļus, ne latviešus, ne vācbaltiešus, un tiek apgalvots, ka cīņa norisinājās par galvenajām ostām – Tallinu un Rīgu. Livonijas kara kartēs ir iezīmēta Dinaburga, taču Lietuvas Lielkunigaitijas karaspēka kustība Latgalē nav attēlota. Fakts, ka no 1582. līdz 1621. gadam visa Pārdaugavas hercogiste (Inflantija) atradās Polijas-Lietuvas kopvalsts (Žečpospoļita) sastāvā, vispār netiek pieminēts. Atzīmēts tikai, ka “šķēršļu likvidēšana Rietumdvinā ļāva trīskāršot Lietuvas Lielkunigaitijas tirdzniecības apjomus”. Nav ne vārda par to, kas tie bija par šķēršļiem, ne par koloniālās politikas mēģinājumiem Inflantijā Žečpospoļitas varas laikā. 10. paragrāfā runāts par 1600.–1629. gada karu, Salaspils (Kircholm) kauju un cīņu par Rīgu. Šī ir pēdējā Latvijas zemju pieminēšana tekstā, lai gan “Pārdaugavas hercogiste kā kopīga Lietuvas Lielkunigaitijas un Polijas valdījums”, “Inflantijas vaitaitija” un Rīga ir redzamas vēlāko karu kartēs.

Tādējādi 6. un 7. klases mācību grāmatās, kas pašlaik tiek izmantotas Baltkrievijas vidusskolās, Latgales jēdziens pilnībā iztrūkst, bet latgaļi visvairāk parādās tikai kā baltkrievu priekšteču kaimiņos esoša baltu cilts stāstos par 3.–5. un 13. gs.. Konteksti, kuros tie minēti, ir pilnībā pozitīvi. Visbiežāk tie pieminēti 6. klases grāmatā saistībā ar baltu substrātu, ko agrīnajos viduslaikos asimilēja slāvi, bet viskonkrētāk – sižetā par Polockas kņazistes cīņu ar krustnešiem. Tomēr tiem netiek piešķirta ne valstiskums, ne vēsturiskā subjektivitāte, kas pieder Polockas iedzīvotājiem.

няма ані дзяржаўнасці, ані гістарычнай агентнасці, якая належыць палачанам. Стваральнікі падручніка для 7 класа аб Дзвінскім гандлі, які для ВКЛ быў самым значным па аб'емах у той час, узадваюць толькі раз і цалкам ігнаруюць не толькі Латгалію і латгалаў, але і перыяд існавання Інфлянтаў у Рэчы Паспалітай, расказваюць толькі пра войны 1561–1582 і 1600–1629 гг. вакол Рыгі. Дзеля разумення рэгіянальных сувязяў і ўзаемаўплываў, ліквідацыі лакун і агучвання пазіцый, што прывядзе да паляпшэння ўзаемных ацэнак і ліквідацыі пагроз у рэгіёне, падручнікі павінны больш увагі надаваць Дзвінскаму гандлю і гістарычнаму дабрасуседству насельніцтва Латгаліі і Беларусі.

7. klases mācību grāmatas autori, rakstot par Daugavas tirdzniecību, kas tolaik Lietuvas Lielkunigaitijai bija nozīmīgākā pēc apjomiem, to piemin tikai vienreiz un pilnībā ignorē ne tikai Latgali un latgaļus, bet arī Inflantijas pastāvēšanas periodu Rzeczpospolita sastāvā, vēstot tikai par 1561.–1582. gada un 1600.–1629. gada kariem ap Rīgu. Lai izprastu reģionālās saiknes un savstarpējo ietekmi, likvidētu baltos plankumus un formulētu pozīcijas, kas uzlabotu savstarpējo vērtējumu un mazinātu apdraudējumus reģionā, mācību grāmatās lielāka uzmanība būtu jāvelta Daugavas tirdzniecībai un Latgales un Baltkrievijas iedzīvotāju vēsturiskajām kaimiņattiecībām.

Д-р хаб. Ежы Грыбоўскі,
Варшаўскі ўніверсітэт

Беларусы ў Латвіі: стан даследаванняў і перспектывы

На працягу ўсяго XX ст. беларусы належылі да найбольш шматлікіх груп сярод прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей у Латвіі. Большасць латвійскіх беларусаў складалі жыхары Латгаліі, дзе ў першай палове XX ст. знаходзіліся месцы іх кампактнага пражывання. Нягледзячы на гэта, гісторыя беларускай супольнасці ў Латвіі адносна нядаўна стала прадметам даследчыцкай увагі. Цікавасць да дадзенай праблематыкі з'явілася толькі пасля распаду СССР і атрымання незалежнасці Латвіяй і Беларуссю. На працягу апошніх трох дзесяцігоддзяў з'явіўся шэраг навуковых публікацый, аўтары якіх асвятлялі асобныя аспекты гісторыі беларускай меншасці ў латвійскай дзяржаве. Да найбольш значных прац належаць даследаванні Эрыкса Екабсонса, які ўвёў у навуковы зварот цэлы комплекс раней невядомых архіўных крыніц, прысвечаных гісторыі латвійскіх беларусаў у міжваенны і ваенны перыяды.

Стан вывучэння беларусаў у Латвіі да нядаўняга часу кантраставаў са ступенню распрацаванасці гісторыі іншых нацыянальных груп у гэтай краіне (палякаў,

Dr. habil. hist. Jerzy Grzybowski,
Varšavas Universitāte

Baltkrievi Latvijā: pētniecības stāvoklis un perspektīvas

Visā 20. gadsimta gaitā baltkrievi ir bijuši viena no skaitliski lielākajām mazākumtautību grupām Latvijā. Lielāko daļu Latvijas baltkrievu veidoja Latgales iedzīvotāji, kur 20.gs. pirmajā pusē atradās viņu dzīvesvietas. Neraugoties uz to, Latvijas baltkrievu kopienas vēsture tikai relatīvi nesen kļuvusi par pētnieciskās intereses objektu. Interese par šo problemātiku parādījās tikai pēc PSRS sabrukuma un Latvijas un Baltkrievijas neatkarības atgūšanas. Pēdējo trīs desmitgažu laikā ir publicēta virkne zinātnisku rakstu, kuru autori izgaismojuši atsevišķus baltkrievu minoritātes vēstures aspektus Latvijas valstī. Pie nozīmīgākajiem darbiem pieskaitāmi Ērika Jēkabsona pētījumi; viņš zinātniskajā apritē ieviesa apjomīgu kompleksu iepriekš nezināmu arhīvu avotu, kas veltīti Latvijas baltkrievu vēsturei starpkaru un kara periodā.

Latvijas baltkrievu izpētes stāvoklis līdz nesenam laikam krasi kontrastēja ar citu nacionālo grupu (poļu, krievu, lietuviešu u.c.) vēstures iestrādēm, kuras jau iepriekš bija sagaidījušas pamatīgus zinātniskos pētījumus. Latvijas baltkrievu vēstures izpētes stāvokli ietekmē valodas barjera (ievērojamu daļu tēmas avotu veido dokumentācija latviešu

рускіх, літоўцаў і інш.), якія раней дачакаліся грунтоўных навуковых даследаванняў. На стан даследавання гісторыі беларусаў Латвіі ўплывае моўны бар'ер (значную частку крыніц па тэме складае дакументацыя на латышскай мове, узровень ведання якой сярод нелатвійскіх гісторыкаў вельмі абмежаваны), а таксама факт, што крыніцавая база па дадзенай праблематыцы раскіданая па розных месцах і краінах – архівах і бібліятэках Беларусі, Латвіі, Літвы, Польшчы, Расіі, Германіі, Чэхіі і г.д. У выніку большасць даследчыкаў вымушана ў асноўным абмяжоўвацца выкарыстаннем мясцовых матэрыялаў. Нягледзячы на гэта, на працягу апошніх гадоў можна было назіраць рост пэўнай цікавасці да праблематыкі, звязанай з гісторыяй беларускага насельніцтва ў Латвіі.

Дасюль даследчыкі засяроджваліся на гісторыі беларускага грамадска-палітычнага і культурна-асветнага жыцця ў латвійскай дзяржаве ў міжваенны і ваенны часы. У выніку дадзены перыяд гісторыі латвійскіх беларусаў перастаў быць "белай" плямай у гістарыяграфіі. Па-ранейшаму аднак існуе патрэба працягу вывучэння беларускай прысутнасці ў Латвіі. У прыватнасці, патрабуе навуковага разгляду гісторыя беларускай меншасці ў Латвіі пасля II сусветнай вайны. Акрамя таго, бачыцца магчымым даследаванне палітыкі міжваеннай латвійскай дзяржавы ў дачыненні да беларусаў у кантэксце палітыкі датычна іншых

valodā, kuras zināšanu līmenis ārvalstu vēsturnieku vidū ir ļoti ierobežots), kā arī fakts, ka šīs problemātikas avotu bāze ir izkliedēta dažādās vietās un valstīs – Baltkrievijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas, Krievijas, Vācijas, Čehijas un citu valstu arhīvos un bibliotēkās. Tā rezultātā vairums pētnieku ir spiesti galvenokārt aprobežoties ar vietējo materiālu izmantošanu. Tomēr pēdējos gados ir vērojams intereses pieaugums par jautājumiem, kas saistīti ar baltkrievu vēsturi Latvijā.

Līdz šim pētnieki ir koncentrējušies uz baltkrievu sabiedriski politiskās un kultūrizglītojošās dzīves vēsturi Latvijas valstī starpkaru un kara laikā. Pateicoties tam, šis Latvijas baltkrievu vēstures posms historiogrāfijā vairs nav uzskatāms par "balto plankumu". Tomēr joprojām pastāv nepieciešamība turpināt baltkrievu klātbūtnes izpēti Latvijā. It īpaši zinātniska analīze nepieciešama Latvijas baltkrievu mazākumtautības vēsturei pēc Otrā pasaules kara. Tāpat par perspektīvu uzskatāma starpkaru Latvijas valsts politika pret baltkrieviem izpēte citu nacionālo mazākumtautību politikas kontekstā. Atsevišķus pētījumus pelnījušas dažas baltkrievu kultūrizglītojošās iestādes, kā arī 20. gadsimta baltkrievu nacionālās kustības vadītāju un dalībnieku personības Latvijā. Šo pētījumu realizācija ir iespējama tikai ar nosacījumu, ka tiek izmantoti gan Latvijas, gan Baltkrievijas vēstures avoti.

нацыянальных меншасцей. Асобных даследаванняў заслугоўваюць некаторыя беларускія культурна-асветныя ўстановы, а таксама постаці кіраўнікоў і ўдзельнікаў беларускага нацыянальнага руху ў Латвіі ў XX ст. Рэалізацыя гэтых даследаванняў магчыма аднак пры ўмове выкарыстання як латвійскіх, так і беларускіх крыніц.

Д-р Інэсэ Рунцэ,
Латвійскі ўніверсітэт

Наратывы пра Віцебскую губерню і “Віцебскую Латвію” ў гістарыяграфіі гісторыі Латвіі

Уражанні ад падарожжа латышскага вандроўніка Арону Матыса, апублікаваныя ў 1872 г. пад назвай “Druskas iz Vitebskas Latvijas”, даследаваў Оярс Ламс, назваўшы іх самымі яркімі ў шэрагу апісанняў усходнелатвійскіх уражанняў: “Арон Матыс даволі смела называе рэгіён Віцебскай Латвіяй. Ён гаворыць пра дзве Латвіі – “наша Латвія”, якая знаходзіцца ў “нашай любімай Прыбалтыцы”, і “Віцебская Латвія”, якая ў шмат чым для нас чужая і дзіўная, хоць у ёй і ёсць добрая частка нашых мілых братоў па народзе. Балоты Сіксала за Одзіенай ён пазначае як мяжу. Дарога ад Одзіены да Мурмастыене мае зусім сімвалічны характар – яна амаль непраязная. Няхай бог не дае мне другі раз зведаць польскія дарогі!”.

Нататкі пра падарожжы ў Віцебскую губерню звычайна падкрэсліваюць адлегласць, адасобленасць, а таксама эканамічную адсталасць і недастатковую інтэлектуальную актыўнасць, аднак адзначаецца і тое, што магло б садзейнічаць развіццю. Даследаванні гісторыі Латгаліі, асабліва тыя, што датычацца XX ст., складаюць малую частку гістарыяграфіі гісторыі Латвіі.

Dr.hist. Inese Runce,
Latvijas Universitātes

Vitebskas provinces un “Vitebskas Latvijas” naratīvi Latvijas vēstures historiogrāfijā

Latviešu ceļotāja Āronu Matīsa ceļojuma iespaidus, kas publicēti 1872. gadā ar nosaukumu “Druskas iz Vitebskas Latvijas” ir pētījis Ojārs Lāms, nodēvējot tos par spilgtākajiem Austrumlatvijas iespaidu aprakstu virknē: “Āronu Matīss diezgan drosmīgi reģionu sauc par Vitebskas Latviju. Viņš runā par divām Latvijām – „mūsu Latvija”, kas atrodas „mūsu mīļā Baltijā” un „Vitebskas Latviju”, kas taču dažā labā ziņā mums ir svešas un savāda, lai gan tajā piemīt laba daļa no mūsu mīļiem tautas brāļiem. Sīksalu purvus aiz Odzienas viņš iezīmē kā robežu. Ceļš no Odzienas uz Murmastienu ir ar gluži simbolisku raksturu – tas ir teju neizbraucams. Lai dievs man neliek otrreiz pieredzēt poļu ceļus!”.

Vitebskas ceļojumu piezīmes parasti uzsver attālumu, atšķirtību, arī saimniecisku atpalicību un nepietiekamu intelektuālu rosību, tomēr tiek uzsvērts arī tas, kas varētu veicināt attīstību. Latgales vēstures pētījumi, īpaši, kas attiecas uz 20. gadsimtu, veido mazu daļu no Latvijas vēstures historiogrāfijas. Latviešu vēsturnieku darbos par 20.gs. vēsturi Latgales jautājums Vitebskas provinces vēstures kontekstā nav bijis svarīgs izpētes objekts nedz tematiski, nedz konceptuāli. Latgales vēsture lielākoties ir

У працах латышскіх гісторыкаў пра гісторыю XX ст. пытанне Латгаліі ў кантэксце гісторыі Віцебскай губерні не было важным аб’ектам даследавання ні тэматычна, ні канцэптуальна. Гісторыя Латгаліі па большай частцы засталася па-за колам інтарэсаў афіцыйнай прафесійнай гістарычнай навукі. Былі створаны добрыя, але вельмі вузкія тэматычна і фрагментарныя даследаванні пра праблемы гісторыі Латгаліі і яе гістарыяграфію, альбо перапублікацыі ці зборнікі крыніц папярэдніх дзесяцігоддзяў.

У творах і даследаваннях гісторыкаў і інтэлектуалаў Балтыі, Латвіі (у тым ліку Латгаліі) і Польшчы няма недахопу ў абагульненых меркаваннях па пытанні гісторыі Віцебскай губерні часоў Расійскай імперыі. Першае, што падаецца незразумелым пры пошуку “Віцебскай Латвіі”, – гэта адсутнасць “беларускага Віцебска” ў гістарычных даследаваннях, успамінах і ментальнай свядомасці. У латышскай і польскай гістарыяграфіі пануе мноства розных непаразуменняў і забабонаў адносна адміністрацыйнага падзелу Віцебскай губерні, а таксама сцвярджэнне пра Віцебск як пра рускую культурную прастору і адміністрацыйны кампанент. Міф пра Віцебск як пра рускую зямлю памнажалі не толькі паблажлівыя погляды польскай і латышскай гістарыяграфіі, але і ігнараванне беларускай гісторыі. Гэты даклад разгледзіць канцэптуальныя траекторыі, якія фарміруюць вобраз Віцебскай губерні ў латышскай гістарыяграфіі.

palikusi ārpus oficiālās profesionālās vēstures pētīšanas interešu loka. Ir tapuši labi, bet visai šauri tematiski un fragmentāri pētījumi par Latgales vēstures problēmām un tās historiogrāfiju, vai iepriekšējo gadu desmitu pārpublicējumi vai avotu apkopojumi.

Baltijas, Latvijas (tai skaitā Latgales) un Polijas vēsturnieku un intelektuāļu sacerējumos un pētījumos netrūkst vispārinātu spriedumu jautājumā par Vitebskas provinces vēsturi Krievijas impērijas laikā. Pirmais, kas liekas nesaprotams, meklējot “Vitebskas Latviju,” ir “Baltkrievijas Vitebskas” neesamība vēstures pētījumos, atmiņās un mentālajā apziņā. Latvijas un poļu historiogrāfijā, valda daudz un dažādi pārpratumi un aizspriedumi attiecībā uz Vitebskas provinces administratīvo dalījumu, kā arī apgalvojums par Vitebsku kā krievu kultūras telpu un administratīvo sastāvdaļu. Mītu par Vitebsku kā krievu zemi, ir vairojuši ne tikai augstprātīgi poļu un latviešu historiogrāfijas uzskati, bet arī baltkrievu vēstures ignorance. Šis referāts apskatīs konceptuālās trajektorijas, kas veido Vitebskas provinces tēlu latviešu historiogrāfijā.

CONTENTS

I. The State and Elites

Nina Skepjan *Contacts between GDL Elites and Livonia in Light of Diplomatic Correspondence from the First Half of the 16th Century* 2

Edvards Seliška *The Position of the Inflanty and Viciebsk Nobility Regarding the Sapieha Hegemony in the Grand Duchy of Lithuania (1683–1700)* 5

Henrihs Soms *Local Governance in the Latvian Districts of the Viciebsk Governorate: 1861–1917* 7

Uldis Vanags *Legal Peculiarities of Latgale at the Beginning of the 20th Century* 9

Viktar Shadurski *Vierhniadzvinsk District – Krāslava Municipality: Challenges and Potential of the Belarusian-Latvian Borderland* 12

II. Problems of Identity

Andris Uškāns *The Built Environment and Population of Rēzekne Prior to the Opening of the Saint Petersburg–Warsaw Highway* 15

Ihar Bortnik *Latgale as a Borderland of Identities in the Political Thought of Bolesław Limanowski* 17

Maxim Karaliou *National Self-Determination of the Population of Latgale in the First Quarter of the 20th Century* 20

Mirosław Jankowiak *Between Belarusianness and Polishness: From the Research Experience of the Belarusian-Speaking Catholic Population of Latgale* 23

III. Ethno-Confessional Landscape

Mihails Volohovs ‘*Forma Mentis’ of the Latgale Catholic Clergy: The Influence of Seminary Education in the Context of the Viciebsk Governorate (1772–1917)* 25

Raisa Zianiuk *Latgale as a Region for the Training of Roman Catholic Clergy for the Belarusian Lands from the Late 18th Century to the First Third of the 20th Century* 28

Ina Kirņičanska *Latgale Old Believers in the Military Settlements of the Viciebsk Governorate, 1828–1857* 31

Nadežda Pazuhina *Religious Identity in the Context of Cultural and Social Processes: Aspects of Researching the Latgale Old Believer Community in the 19th and 20th Centuries within the Framework of the Viciebsk Governorate* 32

Maija Grizāne *Transformations of the Imperial Religious Policy at the Turn of the 20th Century: The Case of the Old Believers of the Western Districts of Vitebsk Province* 37

Josifs Ročko *Jews in the Industry of Dünaburg–Dzvinsk* 40

IV. State of Research

Stsiapan Zakharkevich *The Ignored "Ours": The Unnoticed Ethnography of "Belarusians Abroad" in Latgale and the Vilna Region Through the Works of Siarhiej Sacharaŭ and Marjan Pieciukievič* 43

Viktar Yakubau *The Population of Latgale in Belarusian School Textbooks (The Middle Ages and Modern Period)* 46

Jerzy Grzybowski *Belarusians in Latvia: State of Research and Perspectives* 50

Inese Runce *Narratives of the Viciebsk Governorate and "Viciebsk Latvia" in the Historiography of Latvian History* 53

Translation into Belarusian and Proofreading of Belarusian Texts *Aliaksandr Parshankou, MSc*

Translation into Latvian and Proofreading of Latvian Texts *Milana Drugoveiko-Volodko, MSc*

The Organizing Committee

dr Maxim Karaliou (Concept and Lead Organize), dr Inese Runce (Latvian Coordinator),

dr Solveiga Krūmiņa-Koņkova, dr Anita Stašulāne, dr Nina Skepjan, dr Maija Grizāne